

UVOD

Pripadnost določenemu spolu je univerzalen kriterij strukturiranosti človeških družb. Spolni vzorci so trdno zasidrani v vsakdanjem mišljenju in obnašanju, zato pripadnost spolu močno vpliva na življenjski stil posameznikov. Del spolne identitete vsakega posameznika je tudi odnos do lastnega telesa. Pri tem je prav tako prisoten vpliv družbe, ki oblikuje naše dojemanje telesa, saj telo nima nekega notranjega pomena. Lepoto telesa so občudovali tako v antični Grčiji, kot v renesansi, potrošniška družba pa je občudovanje telesa privedla do skrajnosti.

V preteklih obdobjih so v zahodni kulturi ljudje, ki so skrbeli za moralo in pravilno vzgojo svojih sodobnikov, poudarjali, da sodijo lepota, ljubkost, milina in uglajeno vedenje k vsaki spodobni ženski; um, moč in uspeh pa k vsakemu uglednemu moškemu. M. Wollstonercraft (1983), ki se je ukvarjala s položajem žensk v družbi konec 18. stoletja ter se borila za pravice in svobodo žensk, je poudarjala, da so bile ženske nevedne predvsem zaradi svojega položaja v družbi, v kateri so jih pripravljali samo za to, da bi ugajale. Ženske so primerjali z angeli, poudarjali so njihove mehke poteze, gracilne postave ter prefinjeno in plemenito vedenje. Po njenem mnenju so bile ženske v tedanji družbi v podrejenem položaju (njihova eksistenca je bila popolnoma odvisna od moških sorodnikov-očetov, bratov in mož, saj niso imele pravice upravljati s svojim premoženjem, večina pa ga sploh ni imela) zato, ker sta jih v to prisilila okolje in pomanjkljiva izobrazba. "*Žensko so vedno vzgajali kot žensko, nikoli kot človeško bitje, njen edini cilj v življenju pa naj bi bila dobra poroka*" (Wollstonercraftt 1983: 17).

Položaj žensk v družbi je na simbolni ravni izražala tudi **obleka**. Ena izmed njenih pomembnejših funkcij, poleg moralne in okraševalne, je tudi zaščita človeka pred zunanjimi vplivi. Oblačenje je namreč ena osnovnih človekovih **potreb**, hkrati pa predstavlja še veliko več. Z njim človek zlahka spreminja zunanji videz, da bi se predstavil drugim kot oseba, ki bi želela biti oziroma misli o sebi, da je. Obleka človeku služi pri iskanju in **poudarjanju lastne identitete**. Predvsem mu je v pomoč pri krašenju telesa, da bi bil občudovan od drugega spola. Ženskam je bila obleka/oblačilo v pomoč, in sicer tako v časih, ko je možitev predstavljala edino spoštovanja vredno kariero, in so morale biti kar se da zapeljive, kot tudi v času njihove **emancipacije**, ko je obleka postala udobna in funkcionalna, podobna moški. Obleka je v vsakem obdobju poudarjala spolno dihotomijo na način, ki je izražal družbeni odnos do razmerja moški-ženska in hierarhije v njem.

Obleka je od nekdaj predstavljala **znamenje družbenega razlikovanja**, poudarjala distinkcijo družbenih slojev in hierarhije. Oblačila so se najprej uporabljala kot simboli ranga, avtoritete ali področja delovanja: kraljeve krone, škofovske mitre, sodniške in vojaške oprave..., so večinoma svojo funkcijo obdržale do danes. Mnogi od teh specifičnih simbolov so se razvili, da bi izrazili manj očitna ali direktna sporočila, kot je npr. superiornost ali moč posameznika.

S prvim pojavom razslojevanjem človeške družbe je obleka torej poleg uporabnih funkcij začela pridobivati tudi simbolne funkcije. In medtem, ko je pri nižjih slojih obleka še opravljala predvsem zaščitno funkcijo, se je v višjih slojih začela pojavljati *moda*.

Moda pa ne obstaja sama zase, ampak je stvar konsenza njenih uporabnikov. Zato se tudi v modi izražajo družbeni odnosi, statusi, odnosi podrejenosti, nadrejenosti in končno tudi odnosi med spoloma. In če se je ženskam dolga stoletja pripisoval status ljubkih, nedolžnih bitij, katerih prvi in osnovni namen je ugajati drugim, se je to zelo jasno odražalo tudi v modi oziroma načinu njihovega oblačenja, na nasprotni strani pa tudi v načinu oblačenja moških. Medtem ko so se moška oblačila skozi stoletja spreminjala v smeri večje funkcionalnosti, ki jo je zahtevala njihova vse bolj aktivna udeležba v javnem življenju, so oblačila žensk višjih slojev ostajala vse v 19. stoletje močno nefunkcionalna. Ozki stezniki, široka opletajoča krila, vlečke, razgaljena ramena, ogromni klobuki so ženskam onemogočali kakršnokoli aktivno udeležbo v javnosti in ohranjali njihov položaj lepih spremljevalk svojih mož. Vsi poskusi racionalizacije ženskih oblačil so naleteli na zgroženo kritiko. Šele, ko so se ženske začele izobraževati in zaposlovati, se je tudi moda morala prilagoditi novemu življenjskemu stilu žensk.

Moda ima več definicij, družbeno dejstvo pa je, da postaja vedno bolj pomembna. Za modo je značilno neprestano spreminjanje, kar pa ne pomeni, da je moda minljiva, saj se le-ta pojavlja ciklično. Staro mnogokrat po določenem času zopet postane moderno. Torej je moda je tisto, kar se spreminja, je fenomen razrednih družb, saj vedno bolj posega v vse sfere vsakdanjega življenja. Ni prisotna samo na področju oblačenja, ampak se odraža tudi v arhitekturi, umetnosti, glasbi, filmu,... Gre za izražanje idej, za okus določenega časa, ki je skupen večini ljudi v določenem obdobju. Z oblačenjem samim lahko zaznamo popoln odsev družbe, njenih moralnih vrednot, hierarhije miselnosti.

Izhodišče moje naloge je bilo predvsem poiskati odgovor na vprašanje, zakaj se fenomenu oblačenja v današnji družbi posveča vedno več prostora in časa. Ob tem sem še želela spoznati

odnos žensk do svojega telesa in lepote sistema v družbi, poiskati vzroke, zakaj ženske še vedno pristajajo na lepote sistem, ki ga določa družba in ugotoviti, ali drži trditev, da so predvsem ženske »žrtve mode«.

V prvem delu svoje diplomske naloge bom predstavila razliko med biološkim spolom (sex) in družbeno določenim spolom (gender) ter dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje spolne identitete. Ker pa je naše telo biološka osnova določanja spolov in hkrati tudi tisto telo, ko ga na različne načine pokrivamo ali odkrivamo z oblekami, kar je odvisno od njegove simbolične vrednosti in družbene koristnosti, bom temu poglavju dodala še pregleda dojemanja telesa v zgodovini. V drugem delu bom nato predstavila pojav in pomen obleke in njen razvoj v zgodovini ter pojav mode znotraj tega. Nadaljevala pa bom z različnimi sociološkimi pogledi na modo ter predstavila modo kot družbeni fenomen.

Bolj teoretično naravnani prvi in drugi del moje naloge bom dopolnila z zadnjim, tretjim delom, kjer se bom konkretno ukvarjala s spolno določenostjo mode in aspekti, ki se vežejo nanjo. Predstavila bom specifičen odnos žensk do svojega telesa in skušala ugotoviti, ali drži trditev, da so predvsem ženske "žrtve" mode. V to poglavje bom vpletla tudi erotično funkcijo mode, ki se najbolj izrazito kaže na področju ženske mode. Tu bom s konkretnimi primeri poskušala prikazati, da obstaja tesna povezava med določenimi modeli oblačil in erotičnimi elementi.

1. POMEN IN RAZUMEVANJE SPOLA

Stratifikacija družbe po spolu je univerzalni družbeni pojav. Kot biološka kategorija predstavlja spol trajno in nespremenljivo lastnost posameznika, če ne gre za spremembo spola z drastičnim operativnim posegom. Gre torej za biološko dejstvo, na osnovi katerega se človeštvo, glede na fiziološke razlike v anatomiji in mestu, ki ga ima v družbeni reprodukciji, deli na populacijo žensk in populacijo moških. Vendar podatek, da je nekdo moški ali ženska, nosi v sebi še mnogo predstav in stereotipov, ki ne izvirajo nujno iz bioloških razlik med spoloma. Razumevanje spolov in organizacija spolnih razmerij se namreč skozi zgodovino spreminja, hkrati pa tudi znotraj konkretne družbe obstajajo različne konstrukcije moškosti in ženskosti. Prav zato se v literaturi vse bolj poudarja razlika med biološkim spolom (sex) in družbenim spolom (gender).

Biološki spol (sex), (ki pomeni spol kot biološke karakteristike in klasificira osebo glede na katerekoli kombinacije vrste telesa, kromosomov, hormonov, spolnih organov, reproduktivnih organov ali drugih telesnih ali kemičnih esenc) predstavlja le osnovo za družbeni spol (gender) (Bornstein, 1999: 31). Slednji pa označuje posameznikov socialni status ženske (deklince) oz. moškega (dečka) in pomeni spol kot kulturno in družbeno pogojene karakteristike spola. Linda Nicholson (v Švab, 2002: 203) to perspektivo distinkcije biološki/družbeni spol poimenuje pogled »plašča in obešalnika« - **telo** je namreč obešalnik, na katerega obešamo kulturne pomene. Tak pogled pa je po mnenju Nicholsonove omogočil feministkam, da so izrazile skupne značilnosti in razlike med ženskami, hkrati pa implicira, da je družbeni spol spremenljiv.

Pomembno je omeniti, da je pri opredeljevanju razlike med biološkim in družbenim spolom potrebna previdnost, saj lahko že sama distinkcija v osnovi temelji na določeni spolni ureditvi in jo tudi reflektira. Ena od pomembnih barier, ki nastaja pri poskusu razumevanja spolnih razmerij, je problem samega razumevanja razmerja med družbenim in biološkim spolom. Kako misliti skozi pomene, ki jih pripisujemo naravnemu? Kaj pravzaprav sploh je naravno v kontekstu človeškega družbenega sveta? Tudi biološki spol je namreč vedno družbeno konstruiran. To, kar razumemo kot naravno, je vedno že družbena konstrukcija, zato ne obstaja ena sama definicija naravnega. Spolna identiteta ni odraz naravnega stanja biti (kot je morda na prvi pogled samoumevno), ampak stvar reprezentacije. Distinkcija biološki/družbeni spol se tako podre do temeljev, saj načeloma ni mogoče spoznati biološke »resnice«, ki bi bila zunaj kulturnih diskurzov, zatorej ni biološkega spola, ki ne bi bil hkrati tudi družben (Švab, 2002: 204).

Tako biološki spol postane spremenljivka, ki ne more več služiti argumentacijam o univerzalnem razlikovanju moški/ženska. Čeprav večina družb temelji na tej distinkciji, pa so kulturne razlike, ki obstajajo med ženskami (in med moškimi), dokaz, da ne obstaja univerzalna kategorija spola, ki bi opredeljevala vse ženske oziroma moške. Druga pomembna posledica spoznanja, da je biološki spol družbena/diskurzivna konstrukcija, pa je, da zamegli samo distinkcijo med spoloma in dovoljuje oziroma omogoča dvoumne in dvojne seksualnosti, na primer biseksualnost.

Na posameznike in posameznice pripisani biološki spol torej učinkuje tako, da skladno z njim razvijejo tudi socialni spol in spolno identiteto. Ta proces poteka tako, da se okolica do otrok obnaša skladno z »značilnostmi« pripisanega spola. Te značilnosti pa so le stereotipi, ki se ohranjajo in reproducirajo preko družbe in so tako globoko usidrani v kolektivno zavest, da jih večina sprejema kot samoumevne. Že ob samem rojstvu se namreč posameznik sooči s pripisanim kulturno uveljavljenim statusom in v skladu z njim pričakovano vlogo – vlogo moškega in vlogo ženske, ki se dopolnjuje z vlogo matere.

"Pripisani socialni položaj se pridobi z rojstvom in je neodvisen od človekovih sposobnosti. Ko se posameznik rodi kot pripadnik etnične ali rasne skupine, ko z rojstvom pridobi spol in podobno, s tem pridobi družbeni položaj, kakršnega ima njegova etnična in rasna skupina, ali položaj, kakršnega imajo moški in ženske v določenih zgodovinskih družbenih razmerah, v katerih žive..." (Klinar, 1979: 70).

Moč, vpliv pripisanega statusa je pogosto zelo velik, še posebej v povezavi s stereotipi, to je negativnimi diskriminatornimi predpostavkami in mnenji, ki pravzaprav predstavljajo selektivni dejavnik pridobljenih statusov. Nekateri od teh pripisanih statusov predstavljajo stereotipe, ki delujejo kot neka družbena ločnica oziroma kontaktne točke, ki omejujejo svoboden izbor statusov, vlog in bistveno opredeljujejo človekovo osebnost (Drobež, 1984: 45).

V tej luči predstavlja spolna dihotomija preko posredovanja stereotipov o vlogi moškega in ženske univerzalno transformirane fiziološke razlike med spoloma v kulturno in družbeno neenakopravnost. Pri vsem tem pa si lahko postavimo vprašanje, kako so spolni stereotipi nastali in se afirmirali v določeni družbi. Vsekakor je bil poseben vir razlikovanje med moškimi in ženskimi opravili, med ženskim in moškim delom. Posebno trajne posledice je imela struktura družine ali vrsta zakonske zveze, ki ju imenujemo patriarhalnost. V patriarhalni ureditvi sta izjemno izpostavljena položaj in vloga staroste, ki je vselej moški, in poudarjena ženska podrejenost (Južnič, 1993: 52).

Torej lahko vzroke za podrejen položaj ženske iščemo že v obdobju prve družbene delitve – to je delitve dela po spolu. Čeprav je bila vloga ženske tedaj bistvenega pomena, saj je skrbela tako za biološko kot za družbeno reprodukcijo, je bil njen položaj celo v družbah, ki so temeljile na načelu egalitarizma, podrejen in kontroliran. Posledica delitve dela po spolu je bila še večja vezanost ženske na dom in specializacija moških opravil bolj oddaljeni okolici.

Z razvojnim premikom človeštva od enostavnejših načinov proizvodnje k zapletenejši obliki družbeno-ekonomske in politične organiziranosti, torej države, se je položaj moškega, ki je že prej predstavljal vodilno točko v družbi in imel v svojih rokah moč in oblast, še utrdil. Moški je bil tisti, ki je branil skupnost in osvajal nova ozemlja. Izoblikovala se je idealizirana podoba junaka, ki se je ohranila vse do današnjih dni.

Morda se danes v razvitih družbah zadeve malce spreminjajo, saj večje blagostanje, prodor demokratične miselnosti, preseganje tradicionalnosti in tradicionalizmov ter marsikatera druga sprememba malce zmanjšujejo razlike med spoloma, ki jih uvrščamo v spolno dihotomijo. To se kaže na dokaj različne načine, eden pomembnejših pa je spremenjen odnos do tistih »moških pravic«, ki so se v določeni meri zdele normalne in so zadevale npr. spolno nadlegovanje žensk v stilu *mačizma*¹ (Južnič, 1993: 54).

1.1. SPOLNA IDENTITETA TER DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA NJENO OBLIKOVANJE

Spolna identiteta je najpomembnejši del telesne identitete. Je življenjski proces prepoznavanja in samoopredeljevanja ter odgovarja na vprašanje: »Kdo sem?« Ali sem moški ali ženska ali kaj drugega? Človek naj bi sprejel spol, ki mu ga določajo slučajnost spočetja, hormoni in socializacija, vendar pa je odločitev o spolni identiteti tista, ki jo izbere skoraj vsak posameznik ali posameznica. Pri tem imajo odločilno vlogo odraščanje, spolno dozorevanje, družbeni pritiski ter kulturno ustaljeni vzorci moškosti in ženskosti, ki jih mora posameznik upoštevati (Južnič, 1993: 45).

¹ **Mačizem** je povečevanje moškosti. Moški se mora skorajda v vsaki možni lastnosti razlikovati od ženske. Izrazite moške odlike so vezane za njegovo podobo osvajalec- junak, tistega, ki žensko hkrati osvaja in je njen zaščitnik, jo torej hkrati napada in jo brani. Tako naj bi se moškost kazala tudi v visoki stopnji agresivnosti.

Ena temeljnih binarnih pozicij, ki na osnovi bioloških razlik določajo človeško identiteto, je razlika po spolu. Ljudje smo bodisi »ženske« bodisi »moški«. Toda ta temeljna biološka razlika sama po sebi nima nikakršnega pomena, saj je »ženskost« in »moškost« nekaj, kar je za ljudi smiselno šele preko kulturne interpretacije te razlike. Dejstvo, da antropološke raziskave v različnih kulturah pričajo o tako rekoč neskončni variabilnosti možnosti, kako biti ženska oziroma moški, dokazuje, da ljudje nimajo dostopa do prave ženskosti oziroma moškosti. Vse, kar nenehno počnemo, je zgolj to, da to biološko razliko interpretiramo na različne načine (Stankovič, 2002: 52). Ženskost in moškost torej nista univerzalni in nespremenljivi kategoriji, ampak diskurzivne konstrukcije, kar pomeni, da nas zanimajo raznolike moškosti in ženskosti v času in prostoru. Percepcija ženskosti in moškosti je bila npr. v zahodnih družbah v 19. stoletju povsem drugačna od današnje, bila je mnogo bolj vezana na striktno delitev družbe na javno in zasebno sfero, ki je ženske pozicionirala izključno v zasebno, moške pa v javno sfero. Tudi v določenem časovnem obdobju in konkretnem družbenem kontekstu obstajajo raznolike moškosti in ženskosti, kar je predvsem značilnost postmodernosti, ki omogoča soobstoj raznolikih življenjskih stilov in identitet (Švab, 2002: 204).

Spolna identiteta je zelo zapletena zadeva. Ontološki razvoj oziroma razvoj posameznika naj bi potekal v izraziti deljenosti spola, in je kot »preboj« k ženskosti ali k moškosti odvisen od velikega števila dejavnikov, ki morajo delovati, da bi se spol učvrstil v določeni konkluzivnosti (Južnič, 1993: 47):

- ❖ **Genetični spol**, ki ga določajo kromosomi, natančneje rečeno, razlika v zadnjem paru (XX ali XY), se uveljavi že pri spočetju. To je odločujoč dogodek, vendar se spremembe dogajanja sprožijo šele po drugem mesecu življenja embrija, kar vodi k anatomskim in drugim diferenciacijam. Za to so odgovorni hormoni. Z njihovim delovanjem se spolna identiteta dogotavlja in pozneje tudi vzdržuje. Ni pa to le njihova vloga.
- ❖ **Fizična podoba spola**, ki jo v prvi vrsti označujejo genitalne strukture (splovila in rodila) in potem še sekundarni spolni znaki (prsi, boki, razlike v dlakavosti itd.), ni vselej dokončna spolna identiteta. Potreben ji je:
- ❖ **"Možganski spol"**, s katerim mislimo doživljanje in sprejemanje spola. Včasih se dogaja, da človek, ki je sicer razvil vse druge spolne značilnosti, ni zadovoljen s svojim spolom. V doživljanju svoje telesnosti si lahko zamišlja celo nasprotno spolno identiteto.
- ❖ **Vedenjski spol**, ki ga lahko imenujemo tudi **psihološki spol**, je torej lahko v kontrastu s fizično, evidentno in funkcionalno nesporno spolno identiteto. Nesovpadanje različnih

spolnih identitet je, zlasti ko družba in kultura ne priznata nedoločenosti, kaj šele zapletenosti med različnimi spolnimi identitetami, vir vsakovrstnih težav in nelagodnosti. Vedenjski spol je torej že združitev ali rezultanta prepletajočih se, dopolnjujočih se in celo kontrastnih procesov v ontogenetičnem razvoju ter hkrati vsebina socializacije in njena posledica (Južnič, 1993: 47).

Občutek pripadanja enemu od spolov se razvije že zgodaj v otroštvu. Proti koncu drugega leta starosti nastopi fiksiranje spolne identitete, vsekakor v tesni povezavi s socializacijo oziroma inkulturacijo. Spolna identiteta se v družbah, ki že poznajo t.i. matične knjige, zabeleži z vpisom v tovrstno evidenco. Tak vpis ima povsem določeno pravno veljavo. Vendar pa vpis spola še ni tudi njegovo dokončno sprejemanje, vendar pa je to že pritisk v smeri »družbene seksualizacije«, kot bi lahko imenovali nekakšno »dogotavljanje« spolne identitete skozi usklajevanje z družbenimi normami in pravili. Družbe se kar močno razlikujejo glede takih pravil. Dozorevanje spolnosti in spolne identitete torej ni povsem individualna zadeva, celo »možganska« spolnost je družbeno strukturirana.

Biološki dejavniki vplivajo na oblikovanje spolne identitete le toliko, da je posameznica ali posameznik ob rojstvu prepoznan kot ženska oziroma moški. Neposredni vpliv bioloških dejavnikov je zelo majhen, toliko večji pa posredni: skladno s pripisanim spolom so posameznikom in posameznicam pripisane tudi spolno specifične lastnosti, okolje se do njih skladno s pripisanim spolom obnaša.

Na konstrukcijo spolne identitete vplivajo **eksterni** (okolje) in **posredno interni** (psihološka konstrukcija osebnosti) dejavniki, ki pa niso ločeni in neodvisni eden od drugega. Gre namreč za prepletanje in medsebojno utrjevanje obeh dejavnikov.

S **posredno internimi dejavniki** mislimo na psihološko konstrukcijo osebnosti, ki je determinirana z že obstoječo družbeno organizacijo odnosov med spoloma: INTERNI so zato, ker potekajo na notranji nezavedni ravni posameznika oziroma posameznice, POSREDNI pa zato, ker so determinirani z že obstoječo družbeno realnostjo, pri čemer je najpomembnejši dejavnik primat ženske skrbi za vzrejo in v veliki meri tudi z vzgojo otrok. Psihološki dejavnik je zelo težko določljiv izhaja pa iz "*trmaste neverbalne ravni občutka odraslih*" (Dinnerstein v Štular, 1996:14), ki je kontinuiteta občutka in emocionalne domene ranega otroštva. Obstoječa razmerja

med spoloma so namreč posledica "*psihološke integracije biološke realnosti, ki je večidel delo kulture*" (Benjamin v Štular, 1996: 15).

Z **eksternimi dejavniki** mislimo na okolje, prisilo, praktične in socialne pritiske. Otroci so že ob rojstvu popolnoma odprti za zahteve in vplive okolja. Družba na posameznike in posameznice izvaja pritisk, da se prilagodijo obstoječim družbenim vzorcem; določeni vzorci obnašanja so namreč družbeno nagrajeni in drugi ne. Tako se otroci odzovejo sistemu nagrajevanja in kaznovanja tako, da razvijejo take vzorce obnašanja, ki so konformni z obstoječimi. Ta proces ni nujno zavesten, bolj verjetno pa poteka tako, da otrok kulturne vrednote sčasoma prevzame kot svoje lastne. Spolu primerno obnašanje tako lahko razložimo z učenjem preko opazovanja in direktne okrepitve. Po tem modelu je socialni spol kulturni artefakt, ki se ga skupaj z drugim socialno sprejemljivim obnašanjem naučimo v procesu odraščanja. Iz tega sledi tudi, da bi se prav tako lahko naučili povsem drugačne in obstoječemu obnašanju morda celo nasprotno kulturne pomene spola, če bi imeli priložnost ponovnega socialnega učenja v drugačnem družbenem in kulturnem kontekstu (Štular, 1996: 28).

1.2. ČLOVEŠKO TELO SKOZI ZGODOVINO

Telo je najbolj zaznavno, najočitnejše in najvidnejše zrcalo vsake identitete, je biološka osnova določanja spolov. Telesna identiteta je dana vsakomur z rojstvom, je temeljna in izhodiščna za mnoge druge identitete (npr. spolno identiteto).

Druga živa bitja neposredno ne vedo ničesar o sebi. Človek je to neposrednost izgubil s samozavedanjem, vendar prek kulture zaznava svoje telo. S telesom in v telesu je biološko bitje, kajti njegov obstoj je povezan s telesom. Atribut samozavedanja omogoča človeku, da opazi svojo različnost: ima zavest, samozavest oziroma sposobnost introspekcije (samoopazovanja). Vendar pa se človek lahko vede tudi, kot da bi ne bil istoveten z lastnim telesom. Svoji telesnosti pripisuje dodatne in predrugačene pomene. S svojim telesom ni vedno zadovoljen, zato spreminja videz telesa in se skuša vmešavati v njegovo delovanje. Tako se ljudje se v različnih družbah in v različnih okoliščinah različno vedejo, svoje telo uporabljajo in zlorabljajo.

Dojemanje človeškega telesa je odvisno od vpliva različnih družb in kultur, skozi zgodovino se je neprestano spreminjalo. Tudi njegova simbolična vrednost in družbena uporabnost se močno

razlikujeta med posameznimi kulturami, oboje se je prav tako skozi čas spreminjalo. V nadaljevanju tega poglavja bom prikazala dojemanje človeškega telesa v evropski zgodovini (Synnott, 1992: 7-37):

1.2.1. Starogrško pojmovanje telesa – telo kot užitek ali ječa?

Grki so telo slavili. Njihovi kiparji in slikarji so upodabljali lepoto golega telesa v kamnu in glini. Imeli so zelo sproščen odnos do spolnosti. Prvi so razvili teorije o lepoti in prvi so organizirali lepotna tekmovanja na Lesbosu.

Čeprav je bila celotna grška kultura osredotočena na telo, pa ni bilo nekega filozofskega konsenza o tem, kaj je telo. Obstajalo je več teorij, ena izmed njih je bil *hedonizem*, ki je poudarjal, »da so telesni užitki mnogo boljši od duhovnih«. Tudi pristaši *epikureizma*, so trdili, da so užitki »alfa in omega blaženega življenja«, vendar pa so ravno nasprotno kot hedonisti verjeli, da so duhovni užitki superiorni telesnim (Synnott, 1993: 8).

Tretja smer starogrških filozofskih razmišljanj je bil *orfizem*, ki se je razvil v 4. stoletju pred našim štetjem, ustanovil pa naj bi ga grški junak Orfej. Po prepričanju orfikov so Zeusovega² sina Dioniza ubili in pojedli Titani, zlobni sinovi Zemlje. Zeus jih je uničil, vendar pa je iz njihovega pepela zrasel človeški rod z dvojno naravo, delno zemeljsko (po Titanih) in delno božansko (po Dionizu). Orfizem je kot stil življenja zagovarjal obnavljanje božanske narave z asketizmom, ki je zahteval spolno vzdržnost in abstinenco od vina in mesa. Za orfike je bilo telo ječa duše, iz katere skuša čim prej pobegniti. Ta filozofija je bila v tistem času zelo nepriljubljena, je pa močno vplivala na Pitagoro, Sokrata, Platona in tudi na neoplatonizem ter krščanstvo.

Platon je v svojih zgodnjih spisih opisal dušo kot *"nemočnega ujetnika, vklenjenega v telo, ki je prisiljen opazovati stvarnost ne direktno ampak skozi jetniške rešetke"*. Po njegovem mnenju je telo ovira za dušo, je neka *"nepopolnost, ki nas stalno moti in ovira, da ne bi ujeli vsaj bežnega pogleda na resnico"*. Telo in duša sta v Platonovem dualizmu popolnoma ločena in nezdružljiva. Duša je superiorna telesu, ki je le *"senca, ki nam dela družbo in le smrt je tista, ki lahko odreši dušo od poželenja in grehov telesa,"* (po Synnott, 1993: 82).

² Zeus je grški bog neba in vremena.

Kljub vsemu pa Platon ni popolnoma zanikal telesa. Trdil je namreč, da je lepo telo prvi korak na poti k absolutni lepoti in bogu. Menil je, da obstaja lestvica, ki se začne z občudovanjem fizične lepote, nadaljuje z ljubeznijo do lepih duš, ljubeznijo do lepih misli in idej ter se konča z ljubeznijo do boga, ki je absolutna lepota. Vendar pa telo po Platonu lahko vodi k bogu ali pa tudi stran od njega. Aristotel je zanikal Platonov dualizem in je trdil, da je duša »forma nekega živečega telesa«. Po njegovem mnenju duša in telo ne moreta obstajati drug brez drugega, strinjal pa se je s Platonom, da duša vlada telesu.

V zahodni filozofiji sta se obdržali obe tekmovalni smeri filozofije telesa (dualistična nasproti monistični oziroma idealistična nasproti materialistični), ki sta nastali v grški filozofiji. Vsako od teh pa so pripeljali do ekstremov. Iz Platonovega dualizma in idealizma so izhajali stoiki, krščanski asketizem, pa tudi Descartes in sveti Avguštin, iz Aristotelovega monizma pa izhajata marksizem in eksistencializem.

1.2.2. Rimljani

Dominantna filozofska smer v rimskem imperiju na prehodu tisočletja je bil *stoicizem*, ki je imel tudi zelo močan vpliv na razvoj krščanske misli. Seneka, kot eden od predstavnikov te smeri, je dejal, da »plemenit in pameten človek ločuje dušo od telesa«. Tudi on je pojmoval dušo kot boljši oziroma božanski del človeka, medtem ko je bilo telo njegov slaboten del.

Epiktet je imel še bolj negativno mišljenje o telesu. Sam je dejal, da se pri rojstvu človeka v telo pomešata dva elementa: telo, ki ga delimo z živalmi, in duša, ki jo delimo z bogovi. Telo je opisal kot »sušnja« vročice, protina in griže. Dejal je, da je človek »uboga duša, ki je otovorjena s truplom«.

Kljub takšnemu negativnemu odnosu do telesa so stoiki vseeno poudarjali, da nas je ustvaril bog in zato smo del njega oziroma nosimo v sebi del njega. Vendar pa večina Rimljanov ni pripadala stoikom, ampak so verjeli v astrologijo in telo pojmovali kot del kozmosa. Npr. Empedokles je telo razumel kot strukturo, sestavljeno iz posameznih elementov. Po njegovem mnenju je telo lahko samo simbolno, socialno in historično, ne pa fizikalno in kemijsko. Telo je kot majhen del mikrokozmosa popolno in harmonično; izjeme lahko nastanejo, vendar pa so nepomembne in sodijo na področje patoloških odklonov (Rutar, 1995: 205)

1.2.3. Krščanstvo

V prvih stoletjih krščanstva so ločevali med svetim Kristusovim telesom in grešno mesenostjo človeka. Krščanstvo postavlja, da ni nič nedolžno, kar je človeško. Človek je prežet z grehom, izvirni greh ga zaznamuje dosmrtno, hkrati pa vzpostavlja njegovo človeško naravo nasproti božjemu. Cerkev je edina, ki ga lahko odreši izvirnega greha.

Synnott (1993: 12) pravi, da je v krščanstvu bog postal človek, s tem se je božanskost počlovečila, človeškost in z njo mesenost pa pobožanstvila. Človeško telo je bilo ustvarjeno po božji podobi, zato je sveto. Po njegovem mnenju je v krščanstvu telo poleg fizičnega tudi spiritualno, kar nam kaže doktrina o ponovnem vstajenju telesa ob poslednji sodbi.

Platonistični idealizem je opeval estetiko naravne lepote telesa, ki jo je mogoče doseči s samodisciplino; medtem ko so Grki še znali ceniti čisto telesno lepoto, je s krščanstvom prišla obsodba mesenega telesa in vsakršnega poseganja v individualno telesnost oziroma ukvarjanja s telesom, ki je ustvarjeno po božji podobi in je le posoda za nesmrtno dušo. Krščanstvo je platonistični idealizem do neke mere »posvojilo«, vendar je prisvojeno cepilo s strogostjo, kaznovalnostjo in histeričnim mazohističnim trpinčenjem (mesenega) telesa, ki daje izvor vsega grešnega. Tudi Kristus je govoril o samopohabljanju, s katerim naj bi se izognili grehu in z njim peklu, vendar je bila to vseeno preveč ekstremna meja. Namesto tega je kasneje mejo postavila asketizem, ki je telo označil kot sovražnika.

Asketizem se je v zgodnji krščanski cerkvi izražal v idealu celibata, mučeništva in nedolžnosti in je veljal kot popolna posvetitev človeka bogu. Vendar je asketizem v tej zgodnji dobi oblikoval zelo ekstremne načine mučeništva. V njih je namreč videti zelo negativen odnos do telesa, saj so asketi popolnoma zanikali vse telesne potrebe. Poudarjali so, da je človeka treba spoštovati in hvaliti zaradi njegove duše in ne zaradi njegovega telesa. V drugem tisočletju krščanstva se je asketizem še bolj preoblikoval. Na Zahodu so se oblikovali veliki samostanski redovi, katerih člani so se zaobljubili revščini, čistosti in poslušnosti. Druga sprememba pa je bila sama praksa izvrševanja zaobljub, in sicer preko namenskega povzročanja bolečin. Asketizem je zajemal sprejemanje fizičnega trpljenja, ki ga povzročijo drugi, prav tako pa tudi zanikanje potreb telesa, kot so spanje, pogovor in seveda spolnost. Razlog za to je bilo doseganje božje milosti in posnemanje Kristusa. V srednjem veku se je asketizem nadaljeval in pojavljale so se še nove oblike askeze. Prevladovalo je prepričanje, da zdravje in sreča nista stvar posameznika in božje previdnosti, temveč sta stvar

družbe. Kristjani pa lahko s telesnim kaznovanjem sežejo do Boga in tako rešijo dušo sebi in drugim.

Potrebno pa je omeniti, da večin ljudi ni živela asketskega življenja in tudi ni delila z njimi njihovih prepričanj. Odnos do telesa se je skozi srednji vek sicer spreminjal, vendar pa so asketi vedno ostali v manjšini. Na splošno se je oblikoval odnos do telesa, ki je bil popolnoma v nasprotju s tistim, kar so učili asketi in cerkev. Za primer temu lahko navedem trubadurje, ki so opevali posvetno ljubezen, krščansko moralo so obrnili na glavo in parodirali deset božjih zapovedi. Poudarjali so naravo in ljubezen nasproti morali in zakonom.

1.2.4. Renesansa

Renesansa je ponovno odkrila telo in spremenila odnos do njega. Slikarji, kot so Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael in Tizian, so upodabljali telo v vsej njegovi lepoti in žarečih barvah, filozofi pa so častili lepoto kot »božansko stvar«, povezali lepoto in dobroto, češ da sta identični, še posebej v človeškem telesu. V renesansi so lepoto začeli častiti zaradi nje same, iz čisto posvetnih razlogov.

V dobi renesanse se je asketska ideja o telesu kot našem sovražniku približevala h koncu, začela pa se je pojavljati ideja o telesu kot osebnem in zasebnem. V tej dobi se je pojavil tudi bonton. Večale so se zahteve po kontroli telesnih funkcij in se zaostrovali standardi uglajenosti. S tem so začeli ocenjevati mnoga področja instinktivnega in »naravnega« vedenja kot groba in neolikana. Novi pogledi na kulturno vedenje so po Synnottovem mnenju (1993: 19) telo privatizirali. *"Ljudje so se vedno bolj distancirali od telesa in njegovih funkcij, tako na ideološki ravni kot preko različnih sredstev, kot so jedilni pribor, robčki, spalna oblačila itd... V preteklosti je bilo težko karkoli skriti, zdaj pa je spolnost zajela zarota molka in določeni zasebni deli so postali del dogovora o nevidnosti,"* (Synnott, 1993: 19).

1.2.5. Descartes do moderne – telo kot stroj

Rene Descartes (1596-1650) je v svojem najbolj znanem izreku: *"Cogito, ergo sum,"* – (mislim, torej sem) razložil, da je tisto, »kar sem jaz«, popolnoma ločeno od mojega telesa. Dejal je, da lahko svoje telo primerja z uro, ki deluje brez razuma. Telo je za Descartesa čista materialnost. Deluje in giblje se po svojih lastnih zakonih, ki so čisto fizikalnega značaja. Tako je telo nekakšen avtomat ali stroj, sila, ki ga uravnava pa je mehanistično pojmovana nujnost. Telo torej temelji na

determinističnem načelu nujnosti. Poleg tako delujočega telesa je Descartes priznaval še dušo, utemeljeno na načelu svobodne volje, živali pa je imel za navadne stroje, saj one ne razmišljajo in ne govorijo. Primerjavo telesa s strojem sta prevzela tudi Thomas Hobbes in Giorgio Baglivi (Matkovič, 1995: 8).

V 19. stoletju sta se filozofija in znanost o telesu uspešno razvijali, k čemur so prispevala dela Ch. Darwina, K. Marxa, F. Nietzscheja in S. Freuda. Posebej Darwinova odkritja, da človek izvira iz živali in da se njegovo telo še vedno razvija, je porušilo prepričanje, da je človek gospodar nad živalmi. S tem pa so se omajale antične dihotomije kot so razum-telo, človeško-živalsko, nadrejeno-podrejeno, ki so obstajale od Platona do Descartesa.

Friedrich Nietzsche je zavračal ideologijo telesa, ki jo je povezoval s krščanstvom oziroma z asketizmom in z negativizmom. Sam je namreč- ravno nasprotno- telo častil. V knjigi »*Tako je govoril Zaratustra*« napisal, da za našimi mislimi in čustvi stoji mogočen poveljnik, ki se imenuje JAZ. Jaz živi v našem telesu oziroma je prav on naš telo. Nietzsche je 'jaz' prestavil iz možganov, misli in čustev in ga identificiral s telesom, s tem pa je odpravil tradicionalno prepričanje, da je intelekt superioren telesu.

V drugi polovici 19. stoletja je oblast vedno bolj zastopala prepričanje, da so psihologija, politika in morala eno, zato je začela uveljavljati zakone, s katerimi je dobivala vedno večji nadzor nad telesom. Prevladovalo je prepričanje, da so revščina, kriminal in nemorala med seboj povezani. Če jih družba odpravi, bo odpravila vse moralne in politične probleme. Zato so začeli nastajati zakon, s katerimi je oblast prepovedovala mnoge fizične aktivnosti, predvsem na področju spolnosti. Telo ni bilo nikoli popolnoma zasebno, vedno je bilo pod določeno kontrolo, ki pa ni bila nujno le zakonska. Največkrat so se v družbi oblikovale neke splošne norme, ki pa so bile ravno tako obvezne kot zakoni. Med takšne norme lahko štejemo tudi norme oblačenja, ki v precejšni meri odvzamejo telesu zasebnost. Družba je po Synnottovem mnenju (1993: 26) takšne posege v zasebnost telesa opravičevala z doseganjem splošnega dobra. Telo kot instrument produkcije je bilo sedaj pod stalnim nadzorom države.

1.2.6. Moderno dožemanje telesa

Po mnenju mnogih avtorjev (Turner 1991, Coward 1989, Featherstone 1991) je moderna doba z razvojem potrošniške družbe in množičnih medijev privedla skrb za človekovo telo do skrajnosti.

Featherstone pravi (1991: 189), da je v 18. stoletju šlo za holistično razumevanje sveta, ki ga je v 19. stoletju zamenjala bolj eksistencialistična usmeritev. Predstavniki te usmeritve so poudarjali, da je vsak posameznik sam odgovoren za razvoj svojega značaja. Pojavilo pa se je tudi novo prepričanje, da videz in telo izražata človekovo osebnost.

Odnos med posameznikom in njegovim telesom se je še posebej zaostрил v dvajsetih letih 20. stoletja, ko so se pojavili novi množični mediji (film, radio, revije...), ki so postavili osnovo za razcvet potrošniške družbe. *"Oglaševanje je postalo varuh nove morale in je privabljalo ljudi k nakupovanju proizvodov, ki so bili včasih rezervirani za višje razrede. Podobe mladosti, lepote, razkošja in bogastva so začeli povezovati s proizvodi in s tem zbudili dolgo potlačene želje,"* (Featherstone, 1991: 172).

Množični mediji so še posebej poudarjali nego in vzdrževanje določene podobe telesa. Ljudi so prisilili h kritičnemu odnosu do lastnega telesa, osebnosti in načina življenja. V potrošniški družbi se je s pomočjo medijev pojavila posebna koeksistenca askeze in hedonizma. Roselind Coward (1989: 9) pravi, da gre za vzpostavljanje *»ideologije zdravlja in čistosti«*, ki zahteva, da se moramo v svojem telesu predvsem dobro počutiti, hkrati pa poudarja, da je to možno le, če z vsemi možnimi sredstvi ohranjamo mlado in *»privlačno«* telo. Te zahteve pa so na poseben način namenjene prav ženskam.

Po mnenju Mika Featherstona se je v moderni družbi pojavil *"narcistično usmerjen posameznik, za katerega je značilno, da je pretirano samozavesten, kronično nezadovoljen s svojim zdravjem, da se boji staranja in smrti, da stalno išče znake propadanja, da se želi dobro razumeti z drugimi, vendar ne more dobiti pravih prijateljev, itd."* (Featherstone, 1991: 187). Vse to pa vodi v novo razmerje med človekovim značajem, njegovo osebnostjo in njegovim telesom, ki ga avtor imenuje *»performing self«*. To je osebnost, ki daje poudarek videzu, zunanjosti, nastopu in odnosu do drugih ljudi. Značilnosti ljudi, ki so danes pomembne in zaželene so kreativnost, moč, dominantnost, atraktivnost, očarljivost, itd. Človek je torej prisiljen ves čas skrbeti za *»pravi«* videz in ustrezen nastop pred drugimi ljudmi, da bi bil v potrošniški družbi uspešen. Ujet je v stalno preverjanje lastnega videza in primerjanje z idealiziranimi podobami teles, ki jih ponujajo mediji. Tudi Featherstone poudarja, da so ženske še bolj kot moški ujete v *"narcisoidni svet stalnega nadzora nad sabo, saj so glavne tarče oglaševalskih dejavnosti, hkrati pa so njihova telesa še simbolično uporabljena v teh istih reklamah,"* (Featherstone, 1991: 179).

2. OBLAČENJE IN MODA

2.1. TEORIJE O ZAČETKIH OBLAČENJA

Zakaj se oblačimo, pravzaprav ne vemo. Niti eden od znanih odgovorov – da zavarujemo telo pred hudim mrazom; da skrijemo »tisto, kar se ne sme videti«, da se polepšamo, da »obleka naredi človeka« - ne pojasnjuje splošne potrebe po oblačenju. Človek se namreč oblači tudi takrat, ko bi se boje počutil brez obleke, obenem kaže nago telo brez občutka sramu (javna kopališča, plaže, savne...). Oblači se tudi takrat, ko mu ni do lepšanja samega sebe ali do simbolnega pomena obleke.

Oblačenje je brez dvoma človekova potreba, obenem pa veliko več kot to, saj človek z obleko spreminja svoj zunanji videz. Izoblikovalo se je nekaj teorij in argumentov, ki nam skušajo pojasniti, zakaj se je človek začel oblačiti in kako je to sploh počel. Proti koncu 20. stoletja se o oblačenju govori predvsem kot o družbenem fenomenu, ki je pod velikim vplivom mode. Pri začetkih oblačenja, ki nam nakažejo pot do današnjega stanja mode, gre predvsem za vprašanje, ali je obleka človekova primarna ali sekundarna potreba.

1. Teorija zaščite telesa

Najbolj sprejemljiva in logična teorija, ki jo omenja vrsta avtorjev, pravi, da se je človek začel oblačiti, da bi se s tem izognil neprijetnostim in neugodju, ki za telo nastopijo zaradi vremenskih in temperaturnih nihanj. Še zlasti je bilo to potrebno, ko se je kot vrsta razširil v zemeljske predele, kjer so taka nihanja velika (mrzle noči in hude zime) (Južnič, 1987: 173). Človek je začel uporabljati živalske kože, da bi kompenziral izgubo svojega kožuha in večjega dela dlak. Zakaj se je človek ogolil in s tem izgubil naravno zaščito telesa, je pravzaprav neznano. Ostalo je nekaj poraščenih predelov, za katera se tudi ne ve, zakaj so taka ostala. Desmond Morris v svoji knjigi »*Gola opica*« navaja mnogo možnih razlag, zakaj je do tega prišlo (iznajdba ognja; novega načina življenja-lova; parazitov, ki so se zaredili v dlaki, ko je človek nomadsko življenje nadomestil z ustaljenim; bolezni, ki so nastale kot vzrok umazane dlake okoli ust, ko je jedel surovo krvavo meso, neotenijska oziroma podaljšano otroštvo pri človeku, retardaciji, pri razvoju v primerjavi z drugimi primati, ohlajanje, ki je bilo potrebno v trenutku, ko je človek izstopil iz senčnega gozda in se izpostavil višjim temperaturam; pomoč pri identifikaciji sebi enakih...), vendar vse teorije ob podrobnejšem premisleku delujejo le kot sekundarne prednosti in ne kot edine vzročne.

Teorija zaščite se nam lahko delno podre, ko je očitno, da oblačenje ni vselej neposreden odgovor telesne golote na naravno okolje. Nekatere človeške skupnosti obleke ne poznajo in zanje je telesna golota normalna (Južnič, 1998: 233). Raziskave »zgodovine oblačenja« nam izpričujejo, da sta obleka in oblačenje imela vedno **sporočilni namen**, prav gotovo pa tudi **ceremonialne namene** (oblačenje ali šemljenje za razne obrede in podobno). Obleka oziroma oblečenost sta bili prej ali slej raznoliki. Obleka je bila odvisna ne le od razpoložljivosti materiala, primerne za oblačenje, marveč je postala različna glede na spol in starostno dobo. Obleka je prirejena za različne priložnosti, kar pomeni, da ločimo vsakdanjo, praznično, delovno obleko na eni strani in moško, žensko ter otroško na drugi. Prav te diferenciacije ne zdržijo omenjene teorije, saj diferencirana oblačila **opozarjajo na družbena razlikovanja**. Obleka je diferencirala moškega od ženske, družbeni razredi pa so diferencirali modo. Tako lahko opazimo, da imajo bogati povečini draga in prestižna oblačila, medtem ko so revni povečini odeti v cenena oblačila. Diferenciacija oblačil je uveljavljala tudi poseben položaj oblasti in razmerja, ki so se preko oblačil vzpostavljala med ljudmi.

2. Teorija ornamentiranja telesa

Druga teorija govori o oblačenju, ki naj bi izhajalo iz človekove nagnjenosti k ornamentiranju³, krasitvi telesa, oziroma k dodajanju različnih predmetov nanj. Ti naj bi ga varovali pred zlimi duhovi, pred nevidnimi silami, mu prinašali srečo in uspeh, lahko poudarjajo posameznikov status, sporočajo posameznikovo identiteto ali pa imajo zgolj estetsko vrednost. Človek se je že od nekdaj kitil, da bi pridobil pozornost ostalih, predvsem pozornost nasprotnega spola. V tekmi za poudarjanje vrednosti svoje telesne lepote, je ni stvari, ki bi je človek ne preizkusil na svojem telesu. Ko človek svoje telo ornamentira, mnogokrat tudi vanj posega. Gre za prebadanje različnih delov telesa, kot so nos, ustnice ušesa, jezik, popek,...v katere si izobeša različne obročke, paličice in podobne predmete. Posebna oblika ornamentiranja je tudi tetoviranje.

3. Teorija moralistov

Moralisti se oprijemajo teorije, da je začetek oblačenja povezan s *"potrebo ljudi, da na javnih mestih na kak način prikrijejo svoje spolne signalizacije,"* potem ko je bil trajno formiran spolni par in se je z zakrivanjem telesa želel izogniti pretirani *"spolni stimulaciji tretjih oseb"* (Morris, 1970: 75). Že figov list, ki je simbol zakrivanja spolnih organov, ima potemtakem povezavo s to teorijo in Sveto

³ Lat. ornamentum, -i, n = oprema, orožje, potrebščine; okras, nakit, dika, odlikovanje, čast.

pismo namiguje na to, ko pravi: *"In Gospod Bog je naredil človeku in njegovi ženi suknji iz kož in ju oblekel, kar je potem, ko je Adam grešil, spoznal, da je nag,"* (Genesis II/21).

Zaradi pokončnosti telesa se človeku ni mogoče približati drugemu človeku, ne da bi pokazal svoje genitalije. Primati, ki hodijo po štirih nogah, nimajo tega problema, kajti če hočejo pokazati genitalije, se morajo postaviti v poseben položaj, ki ni naraven. Človek pa je bitje, ki ima svoje genitalije izpostavljene in jih drugi lahko vidijo. Bržkone je človek začel **zakrivati svoj spolni predel**, ko je prišlo do formiranja parne družine oziroma takrat, ko je prišlo do monogamnosti v odnosih med žensko in moškim (Južnič, 1998: 243). Svoje spolne predele je skrbno zakrivala predvsem ženska, ko je povsem obveljala **spolna dihotomija**, kot nesorazmerje v veljavi moških v odnosu do žensk. Pri tem je še zlasti treba upoštevati t.i. patriarhalni družbeni model, ki je slonel na dveh načelih: moški so nadrejeni ženskam in starejši so nadrejeni mlajšim. Ta oblika družbe postavlja moškega v vlogo gospodarja ženske in s tem tudi njenega telesa oziroma njene čednosti.

Tako lahko razumemo tudi skrajnosti v zakrivanju ženskih genitalij, kot je bilo npr. njihovo zaklepanje. Ženska spolnost mora biti še posebno »zavarovana«, kar je storjeno kar pogosto pod naslovom »ženska čast«. Prav obleka naj jo varuje in z njo se v čim večji zakritosti telesa kaže tisto, kar na splošno imenujemo čednost. Kot tovrstni varovalni ukrep gre šteti celo na primer »pas nedolžnosti« s ključavnicami, s katerim so bili ženski spolni predeli ne le zakriti, marveč nedostopni za vse, ki niso imeli ključa. V evropskem srednjem veku so bili taki pasovi v posebni časti pri plemstvu. Narejeni so bili lahko iz metalnega traku, perforiranega le na tistih mestih, kjer je bilo absolutno potrebno pustiti odprtino za odtekanje ali odvajanje telesnih serekcij.

Pojem »sodobne obleke« pa prav gotovo ni enak v vseh kulturah. Skoraj splošno je veljalo, da morajo biti zakrite genitalije. Pri ženskah je zakritost veljala še za nekatere druge dele telesa, posebno prsi. Zanimivo je, da nekatere religije zahtevajo večjo zakritost, pri tem najbolj izstopa islam. Sicer pa so zahtevali v katoliških cerkvah spodobnost, ki sega do pokritosti glave. Moški pa morajo biti odkriti (Južnič, 1998: 234). Pri teoriji moralistov je torej zelo očiten vpliv religij in verovanj na oblačenje, ki se sicer se v različnih kulturah zelo razlikuje, nikakor pa ni zanemarljiv.

4. Teorija "naravne sramežljivosti"

Teorija "naravne sramežljivosti" je zelo zapletena, saj se pri obravnavanju golote pokaže, da pri nekaterih tradicionalnih ljudstvih nago telo ni razumljeno kot sramota oziroma ga ni smiselno povezovati s sramežljivostjo. Prav nasprotno pa je v določenih kulturah nago telo sramota in se čednost izraža s primernim oblačenjem. *"Oblačenje torej nima nič opraviti s kakršnokoli človekovo "naravno čednostjo", pač pa je čednost, ki se kaže v oblačilnih navadah, družbeno in kulturno uveljavljen občutek, ki deluje kot nelagodnost, če se ne ravnamo v skladu z družbenimi normami"* (Južnič, 1987: 175). Da je občutek sramu »naučen« in kulturno pogojen, potrjuje tudi dejstvo, da pripadniki različnih tradicij in kultur skrivajo različne dele telesa, kar nam nazorno prikaže tudi Rouse (v Brenard, 1994: 51), ki navaja primer otroka, ki ga starši morajo naučiti, katerih delov svojega telesa ne sme razkazovati, temveč jih mora prikriti, da bi sebe in njih zavaroval pred sramoto.

Vse navedene teorije o začetkih oblačenja so zelo povezane z družbenimi in kulturnimi pojavi v določenem zgodovinskem obdobju. Različne družbe in kulture razumejo oblačenje v skladu z družbenimi normami in pravili, ki so veljavna v njihovem družbenem sistemu. Vsem teorijam pa je skupno, da oblačenje ni le biološka potreba, saj je močno kulturno pogojeno in zadovoljuje tako človekove družbene kot tudi osebne pomene.

2.2. OPREDELITEV MODE IN NJENE FUNKCIJE

Moda (*lat. modus: način*) v ožjem smislu besede pomeni način oblačenja ljudi, ki je prehoden in se neprestano menja. Moda je skupina pravil, po katerem se ustvarjajo in zadovoljujejo navidezne potrebe po oblačenju in videzu nasploh. V širšem smislu pa elementi mode poleg oblačenja, zajemajo tudi druga življenjska področja: šport, ples, umetnost, gledališče, literaturo, politiko, film, glasbo, fotografijo, televizijo, celo znanstvene ideje, itd. Lahko rečemo, da je moda določen način obnašanja, izstopanja z zunanjostjo, oponašanja,.. v družbi, ki je značilen za določeno obdobje (Jelinek, 1971: 7).

Obstaja kar nekaj definicij mode, ki se med seboj razlikujejo, vendar pa se je pri raziskovanju fenomena mode večina raziskovalcev oprlo na operacionalne definicije mode. Le-te so primerne, da se lahko fenomen mode vsestransko empirično zaobjame zaradi detajlnega proučevanja. Tudi Todorović (1980: 165) pravi, da se fenomen mode v vsakdanjem jeziku pojasnjuje zelo konfuzno.

Zato navaja operacionalno definicijo mode, ki jo je izdelal Marc-Alan Dechamps. Razvoj mode je razdelil v **pet razvojnih stopenj** (Dechamps v Todorovič, 1980: 165-167):

- 1. stopnja:** Moda v najširšem smislu označuje nenadno širjenje nekega predmeta ali navade. Primer za to je širjenje uporabe vilic v 16. stoletju, kave v 18. ali kolesa v 19. stoletju. Gre za kulturne navade. Ti predmeti niso nikoli šli iz mode in tudi njihova proizvodnja se je vedno obdržala. Podobno je tudi z letalskim prevozom, turizmom, letnimi in zimskimi počitnicami, itd.
- 2. stopnja:** Moda je naglo širjenje predmetov ali navad, ki niso opravičeno koristni in nimajo posebne vrednosti. Tu gre v bistvu za vzdrževanje določenega okusa, kot so navdušenje nad opero, policijskimi romani, zbiranjem znamk itd. Moda je tisto, kar se širi brez nuje, skozi navaden, preprost okus. Odkriva samovoljnost in domišljijo.
- 3. stopnja:** Moda je naglo širjenje predmetov ali navad brez razloga in kratkotrajno. Takšno navdušenje je bilo nad krinolino, ko se je pojavila, nad različnimi igračami, dežnikom, itn. Nekoč bi rekli: »biti moderen«, »imeti uspeh«, »noreti«, »biti zaslepljen«, danes pa raje govorimo: biti v prodaji, navdušiti se za, noro ljubiti, itd. Vendar pa je moda kratkotrajna kakor tudi mnogo ljubezi.
- 4. stopnja:** Moda je neprekinjen in enakomeren tok hitrega širjenja predmetov brez razloga in traja kratkotrajno. Moda se pojavlja sukcesivno in nejasno kot plima in oseka. Npr. poskusi uvajanja mode v frizurah, avtomobilih, ličenju, so le oblike mode, ki se naglo širijo in hitro zbledijo zaradi novih navdušenj. Zato je vsaka moda predstavljena kot nezadržna in začasna. Moda na četrti stopnji se kaže predvsem v menjavanju mode oblačenja in ustreza potrebi po neprestanem spreminjanju.
- 5. stopnja:** Moda je neprekinjen in hiter tok naglega širjenja predmetov in navad brez razloga in je kratkotrajne narave. To je moda, kakršno poznamo še danes. Ritem mode je postal letni ali celo sezonski. Kupovanje oblek po novi modi se vrši štirikrat letno, ko ena moda zamenja drugo. Moda, ki vlada v oblačenju, je diahronična, nezadržno podleže ritmu hitrih sprememb. Hkrati pa obstaja tudi več oblik mode, vzporedno v različnih družbenih skupinah. Povsod v »modnem« svetu vzporedno obstaja visoka moda, industrijska moda, moda ulice, otroška moda, itn.

Več definicij bom predstavila v nadaljevanju tega poglavja, ko se bom ukvarjala z modo kot delom kulture.

Moda ima različne funkcije. V bistvu lahko rečemo, da je poli-funkcionalna. Že na začetku drugega poglavja sem omenila nekaj razlogov, zakaj se je človek začel oblačiti. Funkcije oblačila in njegovega krašenja je povezana z mnogoterimi plastmi družbene organizacije. Todorović (1980: 34) je naštel tri osnovne pomene obleke:

1. Obleka kot zaščitno sredstvo pred zunanjimi vplivi, predvsem zaradi neprijetnosti in neugodja, ki za telo nastopijo zaradi vremenskih nihanj.
2. Oblačenje kot konvencionalen način kostumiranja po običajih v neki družbi, hkrati pa kaže tudi položaj, funkcije in privilegije posameznika.
3. Oblačenje mora biti v skladu z moralnimi predpostavkami nekega naroda ali kulturnega kroga.

Iz teh pomenov oblek je Todorović (1980: 35) izpeljal funkcije mode:

1. **Politična in moralna funkcija mode:** obleka določa položaj posameznika v družbi in je hkrati sredstvo pokrivanja tistih delov telesa, katere moralni kanoni v družbi določajo, da ne smejo biti vidni v javnosti.
2. **Religiozno-magijska funkcija mode:** ta funkcija se posebej izraža v začetni fazi razvoja družbe. Kaže se v času svečanosti, na katerih so vrači, posebej oblečeni za ta ritual, vzpostavljali zvezo z duhovi.

Ceremonialna noša je še danes zelo konzervativna. Tako katolicizem, hinduizem, budizem in druge religije ohranjajo večstoletne oblike oblačenja. Tradicija pri religioznih oblekah izraža povezanost z »višjim, božjim, človeku nedosegljivim«, vsaka religija se namreč ukvarja tudi z obvladovanjem časa.

R. König (v Todorović, 1980: 35) dodaja še naslednje, v sedanosti bolj pomembne funkcije mode:

1. **Prepoznavna funkcija mode:** to je že večkrat omenjena funkcija obleke, ki omogoča članom različnih družbenih skupin, da se s pomočjo obleke in okrasov medsebojno prepoznavajo (predvsem gre tu za uniforme). Še posebej je bila ta funkcija v zadnjih

petdesetih letih pomembna za subkulturne stile oblačenja, ki so predstavljali močan identifikacijski okvir za mlade.

2. **Funkcija prestiža:** ki se posebej kaže med člani različnih razredov in slojev. Obleka v tem primeru služi določanju položaja, ki ga ima posameznik v družbeni hierarhiji. Danes sta moda in prestiž tesno povezana. Množica ljudi lahko dosegajo prestiž znanih osebnosti z emitiranjem njihovega načina oblačenja in obnašanja. Lahko se izraža tudi s sprejemanjem določene mode. Tako na primer v ženski modi velja pariška moda za vodilno in s tem tudi prestižno, medtem ko sta ameriška in nemška manj cenjeni ter s tem tudi manj prestižni.
3. **Funkcija tekmovanja:** tudi ta se kaže v odnosu med pripadniki različnih slojev v družbi. Povezana pa je tudi z ekonomsko funkcijo mode.
4. **Erotična funkcija mode:** ta se posebej kaže na področju ženske mode. Manifestira se na različne načine, v nekaterih primerih pa pomeni 'poziv' na ljubezen. E. Moren (v Todorović, 1980: 36) povezuje to funkcijo mode z vrednotami množične kulture. Množična kultura proizvaja vzore in med njimi ima moda eno glavnih mest. Todorović (1980: 36) meni, da *"ideal ženske, ki ga proizvaja množična kultura izgleda kot lutka za ljubezen."*

2.3. RAZVOJ OBLAČIL SKOZI ZGODOVINO

Zgodovina oblačenja nas uči, da se je človek že od nekdanj bolj ali manj strastno odzival na zunanji videz, lasten in tuj. K takemu sklepanju nas napeljuje dejstvo, da je krojaško orodje med najstarejšimi pomagali v človeški evoluciji, kar pomeni, da je oblačenje tisto področje življenja, ki doživlja največ sprememb, resničnih in navideznih.

2.3.1. KAKO SE JE ZAČELO

Oblačenje je skozi večji del zgodovine sledilo dvema ločenima smerema razvoja, ki izvirata iz dveh nasprotujočih si modelov oblek. Najočitnejša ločitvena črta poteka med moškimi (hlače) in ženskimi oblekami (krilo). Vendar pa bi bilo neresnično, če bi dejali, da so moški vedno nosili hlače in ženske vedno krila. Grki in Rimljani so nosili tunike, čemur lahko na nek način rečemo

»krila«, ki pa so značilna tudi za Škote (kilt). Ženske Bližnjega in Daljnega vzhoda so nosile hlače in mnoge jih še danes. Tako delitev po spolu pravzaprav na nek način ravno obrne prej omenjeni smeri razvoja. Zato lahko rečemo, da je morda še najbolj uporabna delitev tista, ki jo uporabljajo antropologi in to je razlika med »*tropskimi*« in »*polarnimi*« oblekami (Laver, 1992: 7).

Starodavne, velike civilizacije so vzniknile ob plodnih dolinah rek Evfrata, Nila in Inda. Ker so bila to tropska področja, mraz ni mogel biti glavni vzrok za nošnjo oblek. Ljudje so se in se še danes oblačijo iz različnih razlogov, vendar pa so nekateri skupni in univerzalni. Eden od teh je gotovo sramežljivost, zaradi katere si ljudje pokrivajo telo ali dele telesa. Drugi razlog pa je prepričanje, ki je prevladovalo pri mnogih ljudstvih, da je v oblekah neka magija, ki jih varuje. James Laver (1992: 10) pravi, da zgodnje civilizacije Egipta in Mezopotamije ne dajejo popolne slike. Arheološka odkritja paleolitskih kultur (kamena doba) kažejo, da so se ljudje, ki so živeli na obrobju ledenikov, oblačili predvsem iz praktičnih razlogov. Človeška konstitucija je namreč takšna, da bi pri nizkih ali previsokih temperaturah brez zaščite telesa obolevali in umirali.

Podobe oblečenih ljudi so tako odkrili že na jamskih risbah kamene dobe. Iz njih je razvidno, da so imeli moški noge zavarovane z nekakšnimi škornji, ženske pa so bile oblečene od pasu navzdol, njihova obutev pa je bila zadaj višja. Obleka in obutev sta bili izdelani iz neobdelanih živalskih kož in delov dreves (skorja, prožne veje, listi). Taka oblačila pa so arhaičnemu človeku povzročala dva problema. Ker niso bila zašita, so puščala dele telesa nezavarovane, in ko so se živalske kože posušile, so postale zelo težke, trde in neukrotljive. Zato je bilo potrebno izumiti nekakšno metodo, ki bi omogočila mehkejša in bolj prilagodljiva oblačila. Najenostavnejša metoda je bilo težavno žvečenje živalskih kož. Eskimke so za to opravilo porabile večino delovnega časa. Ena izmed metod je bila tudi vlaženje ter tolčenje kož z lesenim kladivom, kar je omogočilo postrgati vse drobce mesa, ki so se še držali kož. Vendar nobena od omenjenih metod ni bila zadovoljiva, saj so morali, ko je koža postala mokra, celoten postopek ponoviti. Kasneje so odkrili, da lahko z vtiranjem kitovega olja podaljšajo prilagodljivost oblačil, vendar le za toliko časa, dokler se olje ne izsuši. Naslednji korak, ki so ga odkrila tradicionalna ljudstva, je bil strojenja kož, ki pa je v uporabi še danes. Zelo pomembno je tudi odkritje šivanke, s katero so lahko zašili skupaj dele kož in jo na ta način prilagodili telesu. Rezultat je bila obleka, podobna tisti, ki jo še danes nosijo Eskimi.

Ljudstva, ki so živela v bolj ugodnih vremenskih razmerah, so začela odkrivati rastlinska in živalska vlakna in njihovo uporabo. Preslice in statve na kamnute uteži iz mlajše kamene dobe so

dokaz, da si je že prazgodovinski človek izdeloval oblačila iz volnenih tkanin. *"Ko se je razvila tehnologija tkanja, se je oblikoval proces produkcije blaga, ki je omogočila začetek razvoja obleke in kostumov kot jih poznamo danes, "* (Laver, 1992: 12).

Najbolj preprost način uporabe blaga, ki bi ga lahko imenovali oblačenje, je bilo ovitje širokega kosa blaga okoli pasu, s čimer nastane sarong, preprosta oblika krila, ki je še danes v uporabi v mnogih azijskih državah. Z razvojem so se oblikovali bolj kompleksni načini ovijanja blaga okoli telesa, ki so zahtevali vse večje kose blaga. Seveda pa so obstajale razlike med posameznimi civilizacijami.

Osnovno oblačilo starih **Egipčanov** (4000 do 500 let pr.n.št.) je bil predpasnik. To je bil neukrojen kos lanenega ali bombažnega platna, ki so ga ovili okoli spodnjega dela telesa. Moškim je segal do pasu – držal ga je pas, ženskam pa do pazduhe – pritrjevale so ga z naramnicami. Dolžina se je spreminjala; nosili so jih lahko tudi več skupaj, drug čez drugega. V dobi novega cesarstva so ga obogatili z ukrojeno, nabrano srajco (kalasaris) in različnimi plašči. Vsi družbeni sloji so imeli enako krojeno obleko – razlika je bila samo v kakovosti tkanin (vojaki in delavci so nosili enostavne obleke iz belega platna, višji družbeni sloji so nosili vezene obleke, kraljevske obleke pa so bile iz debelejših in dražjih tkanin, okrašene z zlatom ter dragim kamenjem).

Na splošno je torej veljalo, da med moškimi in ženskimi oblačili ni bilo večjih razlik. Vendar je o ženskih oblačilih težko govoriti z gotovostjo, saj se na reliefih bolj redko pojavijo ženske, so pa zato bolj bogati pri prikazovanju moških kostumov. Laver (1992: 16) pravi, da so bile spremembe krojev oblačil v 3000 letih zelo majhne.

2.3.2. GRKI IN RIMLJANI

Pred nastankom grške civilizacije je obstajala še civilizacija na Kreti. Z vidika oblačenja najbolj zanimivo obdobje od 1750-1400 pr.n.št. Ženska oblačila so bila precej podobna modi 19. stoletja. Obleka je bila v pasu stisnjena s pasom, ki je bil ali zelo širok ali pa ozek ter okrogel v obliki kače. Na vrhu so ženske nosile neke vrste steznik, krilo, ki je bilo bogato, različnih barv in kvalitete, največkrat plisirano, pa je padalo do tal. Večkrat so nosile tudi po več kril hkrati. Moški so imeli gornji del telesa gol, okoli ledji pa so si ovili kratek kos blaga, ki so ga močno stisnili v pasu. Grški način oblačenja pa je pomenil popoln odmik od navad, ki so obstajale v tem prostoru pred nastankom grške civilizacije. Oblačilo, ki so ga od 1. – 7. stoletja pr.n.št. nosili moški in ženske, je

bil t.i. *hiton*. To je bil velik, volnen, kasneje bombažen ali svilen, različnih barv, z vzorci cvetja ali živali, neukrojen kos blaga, ovit okoli teles, ki je segal ženskam do gležnjev (peplos), moškim pa do kolen. Blago so spenjali na levi rami z iglo, to predvsem velja za moške, okoli pasu pa so si zavezali vrstico. Roke so bile gole, obleka pa se je odpirala na desni strani. Včasih so bili robovi tkanin speti, da se obleka ni odpirala. Kasneje so to oblačilo začeli šivati iz dveh kosov blaga, ki so jim včasih dodali tudi rokave. Čez hiton in peplos so si po potrebi ogrnili velik naguban plašč (himation). V težavnih razmerah – lov, vojne, potovanja – so moški nosili bolj priročno krajše ogrinjalo (hlamida). Znanstveniki ločijo *dorski hiton*, ki je bil volnen in *ionski hiton*, ki je bil izdelan iz lanu. Ionske hitone so včasih nosili samo moški, kasneje pa tudi ženske. Z naraščanjem bogastva so začeli Grki izdelovati oblačila tudi iz bolj dragocenih materialov, npr. iz svile. Razkošnost oblačil so menjavali z zakoni. Tako so nižjim slojem preprečevali, da bi si oblačila barvali v rdečo barvo, ženskam so tako omejevali preveliko bogatost oblačil.

Predhodniki Rimljanov so bili Etruščani. V njihovih oblačilih se kažejo vplivi s Krete, ki so bili dopolnjeni z orientalskimi primesmi. Prav oni so razvili oblačila tipa *toge*, ki so bila narejena iz polkrožnega blaga in so jih od njih prevzeli Rimljani. Osnovno moško oblačilo Rimljanov je bila *tunika*. To je bilo preprosto, kratko oblačilo brez rokavov, iz volnene, lanene ali bombažne (kasneje tudi svilene) tkanine, ki je ponavadi segalo do kolen, v pasu pa je bilo pritrjeno. S časoma se je tunika daljšala in dobila je ukrojene rokave. Ko so Rimljani šli na trg, na javno mesto, so čez tuniko ogrnili velike polkrožne nabrane plašče – *toge*, ki so bile ponavadi bele barve. Razkošna toga, sešita iz tankih volnenih tkanin, je bila privilegij samo svobodnih državljanov. Senatorji in vojskovodje so se od drugih ločevali tako, da so smeli togo olepšati z rdečo ali vijolično obrobo (clavus). Podaljšana tunika je bilo glavno hišno oblačilo tudi za ženske (tunica interior). Ko je Rimljanka šla med ljudi, si je morala čez to ogrniti še drugo tuniko (stola) in naguban plašč s kapuco, s katero se je bilo možno pokriti tudi čez glavo (palla). Rimljanke so imele po več oblek, ki so jih nosile drugo nad drugo, svoje tunike pa so zavezovale pod prsmi, s čimer so poudarjale svojo dolgo in vitko postavo. Tunike so bile različnih barv, najbolj priljubljena pa je bila rumena. Moški so se oblačili predvsem v različne odtenke zelene, rdeče, vijolične, rjave, črne, sivo-modre, največkrat pa bele barve. Ko so tuniki dodali dolge rokave, je postala znana kot *dalmatinka*. Dalmatinka je bila podobna srajci, ob strani visoko preklana in zelo široka. Največkrat je bila vijolične, kasneje pa tudi rdeče in bele barve. Dalmatinka je kasneje postala eno od oblačil krščanske cerkve in se je v različni variacijah obdržala okoli šesto let.

Leta 395 našega štetja se je Rimski imperij razdelil na zahodni in vzhodni del z dvema prestolnicama. Ko je zahodni propadel leta 476, je Bizanc pretrgal stike z njim in vanj so začeli prodirati vplivi iz Orienta. Spremembe v oblačenju so se začele kazati v večji barvitosti oblačil, obrobah, draguljih in zlatu, ki so jih krasili. Tako je obleka postala hierarhična oznaka. Vedelo se je, koliko in kakšen okrasek sme nositi predstavnik določenega stanu. S pretiranim okraševanjem so bizantinska oblačila izgubila tako uporabnost kot lepoto.

2.3.3. ZGODNJA EVROPA

Zunanji videz ljudi v Bizancu (300-1453) je posnemal videz pozne antike in vzhoda. Tunike z rokavi iz svile ali mešanice svile in volne so nosili tako moški kot ženske. Čez tuniko so oblačili razkošen plašč. Na prsih in hrbtu moškega plašča je bil izvezen paralelogram- njegova velikost je bila odvisna od družbenega položaja nosilca (tablion). Ženska oblačila so bila olepšana z vezanim robom. Okraševanje je sčasoma postajalo čedalje bolj razkošno – v tkanino so vtkali vse več zlatih niti. Oblačila so vezli z zlatom, nanje šivali bisere in drugo drago kamenje. Tako je obleka postala hierarhična oznaka. Vedelo se je, koliko in kakšen okrasek sme nositi predstavnik določenega stanu. Laver (1992: 46) pravi, da je bil cesar v Bizancu tako posvetni vladar, kot duhoven, namestnik Kristusa na zemlji. Njegovo življenje je bilo določeno z liturgičnimi določili in to se je izražalo tudi v njegovih oblačilih, ki so bila bolj službena, duhovniška, kot posvetna. Tudi oblačila ostalih dvorjanov so bila določena glede na rang in njihovo funkcijo na dvoru. V Bizancu so bila vsa oblačila, tako kot na Kitajskem, hierarhična. V oblačilih se kaže tesna povezava med religioznim in posvetnim kostumom te dobe. Uporabni namen oblačil je bil popolnoma zanemarjen (zaradi pretiranega okraševanja), zapeljevalni pa odsoten.

Na stil oblačenja v zahodni Evropi so močno vplivale križarske vojne. Evropa je sicer prišla v stik z muslimanskim svetom preko Španije in Sicilije že prej, vendar so bila bogastva iz Orienta bolj redka v Evropi. Ko so Normani prišli na Sicilijo so odkrili civilizacijo, ki je bila v marsičem superiorna njihovi. Takrat so začeli vladarji zaposlovati te obrtnike. Križarji pa so odprli pot trgovini z Bližnjim Vzhodom. Ko so se vrnil, niso s sabo prinesli le blaga iz Orienta, temveč tudi obleke in način, kako jih zašiti. Dame z Zahoda so prevzele mohamedansko tančico, začelo so ožiti obleke in jih ob strani zapenjati z gumbi.

V srednjem veku so se pri moških oblačilih začele razvijati nogavice in hlače, ki danes povzročajo veliko zmede pri razlikovanju med njimi. Laver (1992: 58-60) pravi, da so v 11. stoletju hlače

segale do gležnjev in z vrstico, ki je bila napeljana skozi, so jih pritrdili okoli bokov. Plemstvo je nosilo bolj ozke hlače, nižji sloji pa bolj široke. Včasih so čez hlače ovili povoje okrog nog v spiralastem ali navzkrižnem vzorcu. Nogavice pa so izrezali v obliki noge iz volnenega ali lanenega blaga, saj pletenja še niso poznali. Segale so malo čez kolena, na vrhu pa so imele izdelane vzorce. Sčasoma so se nogavice daljšale in so segale že do polovice stegen, na vrhu pa so bile dovolj široke, da so jih lahko potegnili čez hlače. Te so se istočasno krajšale in postale so nevidne spodnje hlače. Čez hlače so moški nosili tunike različnih velikosti.

V začetku 12. st. se je pojavil nov stil v ženskem oblačenju. Ženska obleka je namreč dobila steznik. Ta se je tesno prilegal zgornjemu delu telesa do bokov, krilo pa je bilo široko in je padalo do tal, včasih je bilo tudi tako dolgo, da je oblikovalo vlečko. Tudi zgornja tunika se je zožila, ravno v nasprotju z rokavi, ki so se razširili. Na glavi pa so dame nosile tančico.

V drugi polovici 14. stoletja se je že začelo občasno pojavljati tisto, čemur danes rečemo **moda**. Predvsem se je močno spremenil moški način oblačenja. Iz širokega tunike-plašča se je izoblikoval jopič, ki je bil spredaj močno podložen in imel je široke rokave z nazobčanimi robovi. Precej se je tudi skrajšal in zožil, za moraliste tistega časa je bil hudo nespodoben. Spredaj se je zapenjal z gumbi, čez boke pa je bil pripasan. Višji razredi so čezenj nosili zgornjo tuniko ali »*cote-hardie*«, ki se je od tiste iz preteklosti razlikovala po tem, da se je bolj prilegala telesu in da se je spredaj zapenjala z gumbi. Nižji razredi so nosili širše tunike, ki so jih oblačili čez glavo. Rokavi so bili do komolcev ozki, potem pa so se razširili in pri plemstvu so segali tudi do tal. Okoli leta 1375 je tunika dobila tudi ovratnik. Moški so nosili tudi visoke klobuke.

Ženske so bile dosti manj ekstravagantno oblečene kot moški. Njihovo glavno oblačilo je bila obleka, ki se je do pasu ozko prilegala telesu, od pasu naprej pa se je razširila in v gubah padla na tla. Obleke so bile ponavadi obrobljene z krznom, izrez ob vratu pa je bil nenavadno koničast. Rokavi so bili tako ozki, da so jih zapenjali z gumbi, pokrivali pa so še polovico dlani. Čez obleko so nosile zgornjo tuniko, ki je bila precej podobna moški. V drugi polovici 14. stoletja je postalo zelo moderno nositi plašč, ki je bil ob straneh prekran, na trebuhu pa je bil prevezan. Še večjo erotično privlačnost pa je prestavljal dekolte, ki je razkrival del oprsja. Tančico so takrat odpravili in nosile so jo le še nune in vdove (Laver, 1992: 64).

V drugi polovici 15. stoletja se je moški jopič tako skrajšal, da so morali pod njim nositi modnjak. Zgornjo tuniko so zamenjali za ozek jopič s podloženimi rameni in zelo širokimi rokavi. Starejši moški, sodniki in zdravniki pa so še vedno nosili neke vrste obleko.

2.3.4. RENESANSA IN 16. STOLETJE

Stili oblačenja so se med posameznimi državami v Evropi razlikovali. Še posebej pa je bila očitna med stilom gotskega severa in italijanskim stilom oblačenja. Ta razlika pa se je še poglobila v času renesanse. Medtem ko je bil italijanski stil bolj sproščen, manj formalen, pa je v zahodnem delu Evrope prevladoval germanski stil zarezovanja razporkov v blago. Predvsem moška oblačila so bila izredno ekstravagantna, sestavljena iz vsaj dveh jopičev različnih dolžin in pregrinjala, ki je segalo do tal. Seveda je to veljalo le za bogate meščane in plemstvo. Kljub temu pa je imel vsak uspešnejši meščan vsaj pregrinjalo, ki je bilo podobno duhovniški halji, le da je bilo brez rokavov. Nadvse je bila priljubljena rdeča barva, ki je postala uradna barva višjih slojev. Vendar pa to ni izum renesanse, saj je rdeča barva že v antiki predstavljala višje sloje, v Bizancu pa je bila rezervirana za vladarski par. Hkrati pa so se skozi zgodovino pojavljale tudi zahteve nižjih slojev, da bi se lahko oblačili v rdeče tako kot plemstvo.

Nekje na sredini stoletja je germansko prevlado izpodrinil španski stil. Široka in napihnjena oblačila močnih barv so zamenjala ozka, prilegajoča se oblačila temnih, močnih barv, od katerih je prevladovala črna. Španski stil je tako prinesel novo strogost in vzvišenost, ki je odsevala togo in ponosno etiko španskega dvora (Jalinek, 1971: 22).

Popolnoma so izginile obleke, ki so izražale posameznikovo osebnost, njegove fantazije, namesto tega pa so moški že skozi obleko prikazali pripadnost aristokratski kasti. Hlače in jopič so se tesno prilegalo telesu, vendar so bili od znotraj podloženi tako, da na blagu ni bilo nobenih gub, pas pa je bil močno stisnjen. Prav to vzvišenost in togost, ki jih dobro pokažejo portreti plemičev iz tistega časa pa je še poudaril visok, nabran in poškrabljen ovratnik. Namen tega ovratnika je bil biti znak aristokratskih privilegijev, saj je držal glavo visoko zravnano v drži prezira. Kazal je na to, da tistim, ki ga nosijo, ni potrebno delati, oziroma se kakorkoli naprezati. Z leti je rasel in prišel do takšnih dimenzij, da je danes težko razumeti, kako so lahko spravili hrano v usta (Laver, 1992: 90).

Togost, ki je bila značilna za moške, je bila še bolj poudarjena pri ženskah. Ženske so sicer že prej nosile neke vrste steznik, vendar je ta šele zdaj začel dobivati svoj namen. Sprednji del steznika so utrdili s poškrbljenim platnom ali lepenko, katerega so še dodatno oblikovali z ribjo kostjo ali lesom. Krilo, ki izvira iz Španije, je bilo podloženo s krinolino. Sestavljena je bila iz spodnjega krila, ki so ga razširili z obroči iz žice, lesa ali kitove kosti. Precej je bila podobna krinolini iz 19. stoletja. Še pred njo pa poznamo francosko krinolino, ki se je pojavila okoli leta 1580. Ravno tako kot moški so tudi ženske nosile poškrbljene ovratnike. Ženske so želele nositi visok ovratnik zato, da bi z njim pokazale svoj status v družbi, hkrati pa so želele biti tudi privlačne kot ženske. Pri ženskih oblačilih se je tako hierarhičnemu momentu pridruži še element zapeljevanja.

2.3.5. 17. STOLETJE

Največ spodbud za spremembe v oblačenju je v 17. stoletju prišlo iz Nizozemske, kasneje pa iz Francije. V prvih desetletjih 17. stoletja so pod vplivom bogate urbane Nizozemske, žene opustile trda poškrbljena oblačila s kovinskimi obroči. Z olajšanjem so sprejele široka oblačila sodčaste oblike. Laver (1992: 112) pravi, da dvorne dame na slikah iz tistega časa delujejo, kot bi jih ujeli v negližju. Predvsem pa so bile ženske obleke bolj naravne in s tem misli, da telo ni bilo tako deformirano, kot je bilo v stezniku in krinolini. Moški so bili bolj naklonjeni razkošju, zato so še naprej nosili najbolj nenavadne različice haljic in hlač, obilno okrašenih z nakitom.

V drugi polovici 17. stoletja pa se je na angleškem dvoru pojavila nova moda dolgih in ozkih jopičev, čez katere so nosili plašč. Laver (1992: 113) pravi, da ti jopiči v resnici spominjajo na perzijski plašč, le da je ta imel dolge rokave, v Evropi pa kratke, izpod katerih so gledali rokavi srajce. Iz tega jopiča je kasneje nastal jopič, kakršnega danes nosijo moški. Na začetku je bil zelo dolg, tudi do kolen, da je popolnoma skrival hlače. Namesto visokih ovratnikov se je pojavila kravata iz čipk.

Proti koncu 17. stoletja so prevladovale oblike oblačil, ki so nastale na francoskem dvoru. Dolge moške haljice (različice vojaških plaščev), razkošno izvezeni telovniki, veliko čipk in zlatega vezenja, okrasne vrvice in široke manšete, vpadljive lasulje in triogelni klobuk so oblikovali reprezentativno podobo takratnega moškega. Dolge v pasu ozke obleke z vlečko, zadaj pripeto na poudarjeno podložko (tournure), ter visoke lasulje, z osnovo iz čipk, perja in žice (Fontage), so povišale žensko podobo (Sam, 2000: 37).

2.3.6. 18. STOLETJE

Vpliv francoskega dvora, ki se je začel že v prejšnjem stoletju, se je v 18. stoletju samo še utrdil. Od takrat naprej so veljala francoska oblačila kot modna oblačila za višje sloje. Preproste, padajoče linije je zamenjala dostojanstvenost, resnost in togost. Posebej pri moških so to poudarjale lasulje. Te so uporabljali kot pomemben del oprave vsakega moškega višjega razreda, in sicer ne zato, da bi prikriji pomanjkanje naravnih las. Vendar pa so bile lasulje zelo nepraktične za kakršnokoli delo, zato so jih vojaki zamenjali za posebne lasulje za vojskovanje. Na začetku je imela ta lasulja tri kodre, kasneje pa so lase zvezali v čop (Laver, 1992: 127-128).

Ženske so si zopet začele z obroči podlagati krila, ki so zato dosegla izredne širine, v modo pa so se vrnil tudi stezniki. Čez spodnje krilo in steznik so imele obleko, ki je imela spredaj razporek tako, da se je lahko videlo bogato izvezeno spodnje krilo, pa tudi zgornji del obleke je bil tako razprt, da se je videlo čipkast steznik.

V 18. stoletju so se razvile *modne ilustracije*, ki so botrovale večjim variacijam v ženski opravi. Znanstveniki poudarjajo, da gravure ženskih in moških oprav, ki so nastajale že v prejšnjih stoletjih, še niso imele takšne vloge. Prikazovale so predvsem način oblačenja ob različnih dogodkih in niso imele namena razširjati nekega stila. Prve modne ilustracije so se začele tiskati v »*The Lady's Magazine*« v Angliji od leta 1770 naprej. Kmalu pa so se razširile po celi Evropi. Pred izumom modnih ilustracij je razširjanje modnih novosti potekalo tako, da je npr. krojač Marije Antoinette enkrat letno potoval po Evropi z oblekami in tako predstavljal najnovejše pariške modne novosti (glej Laver, 1992: 144-147).

Francoska revolucija je pomenila konec vpliva francoskega dvora na oblačenje Evropejk in Evropejcev. Revolucija je zahtevala vrnitev k naravi, kar bi v oblačenju pomenilo popolno goloto. Ker to ni bilo sprejemljivo, se je v Franciji uveljavil stil angleškega plemstva. To se ni nikoli zbiralo okoli dvora, kot se je francosko. Raje so živeli na podeželju, kjer imeli tudi bolj aktivno življenje, zato pa so morali tudi svoja oblačila precej poenostaviti. Poenostavljali so meščanska oblačila in izpopolnjevali obleko za lov in jahanje. Moška oprava se je do konca stoletja ustalila s suknjičem, telovnikom in hlačami, ki so jih lahko zataknilo za jahalne škornje. Ob večerih pa so še vedno nosili hlače do kolen in pod njimi svilene nogavice. Angleški krojači so izoblikovali novo moško oblačilo – frak.

Ženska obleka predstavlja najbolj drastičen prelom s preteklostjo. Ženske so opustile korzete, nabrana krila in obleka je izgubila pas. Narejena je bila iz mehkega, preprostega blaga, ki je prosto padalo na tla (Sam, 2000: 37).

Laver (1992: 153) pravi, da so se ob koncu 18. stoletja položili temelji osnovnih linij oblačil, ki so se zelo malo razlikovali po Evropi. Od 17. stoletja dalje lahko rečemo, da je bila zahodno evropska oblačilna kultura pravzaprav ena, vsaj kar se tiče višjih razredov.

2.3.7. OD 1800 DO 1850

Značilnost začetka 19. stoletja je, da ženske še nikoli od tradicionalnih časov pa do dvajsetih let prejšnjega stoletja niso bile tako pomanjkljivo oblečene. *"Izgledale je, kot da so ženska oblačila kreirali za tropsko podnebje, čeprav je bilo to ravno tako kot v prejšnjih stoletjih"* (Laver, 1992: 155). V Angliji in Franciji je bilo žensko oblačilo kot neke vrste spalna srajca. Ženske so nosile prozorne srajce in tunike, pas pa je bil dvignjen tik pod prsi. V modo so prišli šali, postalo je zelo pomembno, da je ženska znala nositi šal s prav posebno gracioznostjo.

Zaradi sovražnosti med Anglijo in Francijo so se stiki med njima za nekaj let prekinili. Ko so se razmere popravile, so Angležinje preplavile Pariz in ugotovile, da se je francoski stil precej spremenil od angleškega. Ženske obleke so zopet dobile pas in zato je zopet prišel v uporabo steznik. V prvi polovici tega stoletja je žensko krilo nekajkrat spremenilo širino in dolžino. Obliko ženskega krila je začel narekovati položaj v družbi. Od žensk se je predvsem pričakovala prefinjenost in spokojnost. Njihovo popolno brezdelje je bilo znak moškega socialnega statusa. Delo je bilo zaničevano, temu primerno so bile ženske tudi oblečene. Njihova krila so se širila z vse več sloji spodnjih kril, kar je ženskam popolnoma preprečevalo kakršnokoli aktivnost.

Prav v nasprotju s tem pa je bila ta doba polna novih odkritij, napredka in prevratov. Ženske prevzele pozicijo opazovalk vsega tega in večina se je z njo tudi sprijaznila. Vsem ženskam pa ta status ni bil všeč. Zato se je predvsem v Franciji začel val upora, ki ga je simboliziral lik levinje. *"Eden od pisateljev je levinjo opisal kot bogato, poročeno žensko, lepo in kocketno, ki zna uporabljati bič in pištolo ravno tako dobro kot njen mož, ki zna jahati kot kopjanik, ki kadi kot zmaj in lahko spije velike količine šampanjca,"* (Laver, 1992: 172). Med ženskami je bilo še posebej popularno jahanje in temu so prilagodile tudi svoje obleke. Začele so prevzemati dele moške oprave, kot so klobuk, kravata, telovnik in suknjič. Krilo pa je ostalo obvezen del ženske oprave.

Ženska moda se je v 19. stoletju začela neprestano spreminjati, medtem ko se je moška moda močno poenostavila. Moški se je kazal v javnosti kot spoštovan in urejen gospod, brez vsake ekstravagance. V tem času so moške obleke izgubile vso barvitost prejšnjih stoletij, ki se je v njihova oblačila vrnila šele v modernih časih. Za moške je postala obvezna lepo krojena obleka, ki so jo mojstrsko znali izdelati angleški krojači. Prav zato je postala angleška oprava zakon za moške v Evropi. Pojavila se je tudi novost v moškem oblačenju – takrat imenovana »*complet*«: suknjič, hlače in telovnik iz istega materiala in enake barve. Kot posebnost tega časa so se začele pojavljati tudi dolge, širše hlače, ki so v drugi polovici stoletja popolnoma zamenjale pumparice (Sam, 2000: 38).

2.3.8. OD 1850 DO 1900

Leta 1851 je bila v Angliji svetovna razstava, ki je dajala upanje, da se bo začela doba svetovnega miru. Gospodarstvo in trgovina sta dobro uspevala, višal se je standard ljudi, kar pa se je odražalo tudi v oblačenju predvsem žensk. Ženske obleke so se vse bolj širile z vse več sloji spodnjih kril. Ker se je bilo zelo težko premikati s takšno težo, je leta 1856 spodnja krila zamenjala *krinolina*. Krinolino so ženske nosile že v elizabetinskem obdobju, kasneje pa tudi v 18. stoletju, krinolina 19. stoletja pa je bila že pravi znanstveni dosežek. Laver (1992: 178) pravi, da je bilo to odkritje prava osvoboditev za ženske. Namesto mnogih spodnjih kril so v eno všili obroče ali pa je bila samostojen del obleke. Krilo je bilo sedaj dosti lažje, zato je obstajala nevarnost, da bi ob močnem vetru izpod krila pogledale noge. Zaradi tega so bogate dame pod njimi nosile lanene hlače, ki so bile od kolen navzdol okrašene s svilo, revnejše ženske pa so imele lanene hlače, ki so segale le do kolen.

Krinolina pa ni bila le modna posebnost tega obdobja, temveč je imela tudi simboličen pomen. Z očitnim poudarjanjem širine bokov je predstavljala žensko plodnost, k temu lahko dodamo še podatek, da je bil to čas velikih družin, sicer ne toliko zaradi krinolin, ampak zaradi zmanjšanja smrtnosti novorojenčkov. Na drugi strani je bila krinolina tudi simbol domnevne nedostopnosti žensk. V resnici pa je bila nekaj popolnoma nasprotnega. Bila je učinkovit instrument zapeljevanja.

V tem času so se v javnosti začele pojavljati tudi ženske, ki so razkošnosti oblačil nasprotovale. V Ameriki so ustanovile gibanje za bolj racionalno oblačenje žensk. Leta 1851 je prišla v Anglijo

gospa Bloomer⁴ z namenom prepričati ženske, da bi sprejela njena oblačila. Eden od njenih predlogov je bil sestavljen iz obleke s preprostim steznikom, ki je segala malo čez kolena, spodaj pa so bile zelo široke hlače, s svileno obrobo ob gležnjih. Njen predlog je naletel na posmeh in grajo. Na dan je namreč prišel kompleks zaradi hlač. Ženske so si želele, da bi jih lahko oblekle, moški pa so to čutili kot napad na njihovo privilegirano pozicijo. Časopisi so začeli objavljati stripe, v katerih so prikazovali možne posledice spolne revolucije, svet, v katerem bi bil moški popolnoma podrejen svojim ženam. Gospa Bloomer takrat ni imela večjega uspeha s svojimi predlogi. Šele čez petdeset let so ženske začele nositi hlače za kolesarjenje, ki so se imenovalle po njej – *the bloomer's*.

Proti koncu 19. stoletja se je pojavilo gibanje za bolj racionalne obleke, kot protest tedanji modi. Predvsem so kritizirali visoke pete in nezdravo ozke steznike. Čeprav so se mnogi norčevali iz njih, pa so le prispevali k temu, da so ženske začele bolj aktivno živeti in so stezniki izginili iz mode. Takrat je nastal nov tip ženske obleke – *kostim* (tailleur). To je dobro znan komplet: krilo, kratka jakna in bluza. Ukrojen in sešit je tovarniško, po standardnih merah (konfekcija). Še danes je nepogrešljiv v ženski garderobi.

2.3.9. OD 1900 DO 2. SVETOVNE VOJNE

Obdobje na začetku dvajsetega stoletja do prve svetovne vojne je bilo tako v Angliji kot tudi v Franciji, obdobje bahanja, razkazovanja in ekstravagance. Moda je v tem obdobju izgledala, da se je podnebje v Evropi zelo izboljšalo. Ženske obleke so dajale vtis, da so narejene za vrtno zabavo ali sprehod ob rivier. Francija in Anglija sta se šteli, kot da sta dva dela iste civilizacije. "*To so bili zadnji dobri časi za višje razrede. Obleke so odsevale sončni optimizem tistih, ki so imeli dovolj denarja, da so ga lahko zapravljali zanje,*" (Laver, 1992: 220).

V tem času so se vse bolj začele zaposlovati tudi ženske iz srednjih razredov. Delale so kot guvernante, prodajalke ali tipkarice, za kar so potrebovale bolj primerne obleke. Zato so se uveljavili ženski kostimi kot »uniforme« zaposlenih žensk.

⁴ Amelia Bloomer (1818-1894): urednica feminističnega časopisa *The Liliy*, v katerem je leta 1851 objavila članek o tem, da so kratka krila in do gležnjev segajoče hlače Turkinj mnogo prikladnejša oblačila kot pa dolga krila Evropejk in Američank. S tem je pozvala napredne ženske k nošenju udobnejših oblačil. V tem članku je prvič v javnosti predstavila ženske športne hlače (ang. bloomers)- hlače, ki so segale do gležnjev, kjer so bile nabrane in se zaključevale z naborki. Številne ženske so se začele oblačiti tako šele okoli leta 1880 in 1890, ko je postalo priljubljeno kolesarjenje. Seveda pa so blumerke povzročile veliko javno ogorčenje, jezo in posmehovanje (O'Hara, 1994: 29).

V času prve svetovne vojne so se morale tudi obleke bogatih žensk močno poenostaviti. V uporabo so prišli preprosto krojeni kostimi. Šele po vojni je moda zopet začela cveteti. Razvil se je značilni stil dvajsetih let tega stoletja: valjaste obleke s pasom nekje na bokih in čimbolj zakrito oprsje. Okoli leta 1925 so se krila začela krajšati in ženske so izpod dolgih nabranih oblek pokazale stopala in gležnje, kar je povzročilo pravi škandal. V Ameriki in Evropi so novo modo javno ožigosali kot nemoralno. Celu posvetna oblast je skušala krila, ki so segala do kolen, prepovedati z zakoni, s katerimi pa niso imeli večjega uspeha.

Moška oblačila so se v tem obdobju že zelo približala današnjim. Nosili so ravne, v bokih široke, na dnu nog pa ozke hlače, vezene srajce ter suknjič, ki je segal do bokov. Kot nepogrešljiv modni dodatek so nosili kravato oziroma metuljček. Suknjič je moral biti obvezno enake barve in kvalitete kot hlače. Ponavadi je bil visoko zapet, z dvema vrstama gumbov, le za večerne priložnosti je bil lahko nekoliko bolj odpet. Še vedno so nosili cilindre, ki so bili nekoliko nižji in pogosto okroglega vrha. Novost pa so bile kape z obodom (Jalinec, 1971: 30).

Konec dvajsetih let se je začela gospodarska kriza, zaradi katere so se obleke različnih razredov močno poenostavile. Vlogo določevalk modnih smernic so namesto angleške in francoske kraljeve družine, ki sta to počeli dolga stoletja, prevzele ameriške filmske zvezde. Pred krizo so imeli Američani navado kupovati obleke v Parizu in jih doma prodajati bogatim kupcem. Po njej pa je ameriška oblast uvedla visoke carine na uvožene obleke, zato so se dobili le posamezni primerki novih oblek, skupaj z navodili, kako se jih sešije. Kopije originalov so se tako dobile le za nekaj dolarjev, kar je omogočilo dostop do visoke mode tudi revnejšemu prebivalstvu.

2.3.10. OBDOBJE INDIVIDUALIZMA

Druga svetovna vojna dobro kaže na to, kako moda odseva obstoječo ekonomsko in politično situacijo. V ZDA, kjer ni bilo toliko omejitev, se je še naprej razvijal stil ozkih pasov v oprjetih steznikih, visokih pet in najlon nogavic. V Evropi pa je bil razvoj mode močno zaustavljen zaradi vojne. "V Britaniji so imeli celo izdelano shemo racionalizacije oblačil, ki je določala koliko in kakšno blago se lahko porabi za določeno oblačilo in celo širino in dolžino oblačil," (Laver, 1992: 252).

Vojna je spremenila celotno modno industrijo. Anglija in Amerika sta razvili svojo modno industrijo, ki je bila neodvisna od pariške. Zlasti v ZDA se je po vojni razvila neodvisna modna industrija za velik ameriški trg, katere modeli so postali visoka moda v Evropi šele v

sedemdesetih letih. Po vojni so Evropejke želel zamenjati moško krojene kostime za plapolajoča krila, ki so jih Američanke nosile že v času vojne. Tako je bil nov Diorjev stil leta 1947 v bistvu obnovljen stil iz leta 1860. Zopet je uvedel steznike, bogata krila in široke klobuke. Pri moških se je ponovila moda z začetka dvajsetega stoletja, ki pa je moški niso sprejeli z največjim navdušenjem. Komaj so se rešili vojaških uniform, že so jih zamenjali za ozke hlače in suknjiče, ki so se zapenjali visoko pod brado. Uveljavljati se je začelo manj formalno in bolj športno oblačenje, ki traja še danes. Ženske pa so ravno obratno osvojile vojaški suknjič, ki je postal del visoke mode.

V šestdesetih letih se je moda prvič usmerila na najstnike. V prejšnjih stoletjih so bila oblačila za otroke le pomanjšane kopije tistih za odrasle, v 60. letih pa so postali zelo donosno tržišče. Moda za mlade je prihajala iz ZDA. Tam se je najprej razvila industrija športnih oblačil, ki so postajala vse bolj popularna tudi v Evropi. Trend usmerjanja k proizvodnji konfekcijskih oblačil je bil vse večji in pariška visoka moda je začela izgubljati premoč. Kot simbol mladosti in osvoboditve je bilo zelo pomembno tudi sprejetje jeansa po vsem svetu. Kar je na začetku predstavljalo oblačilo težkih delavcev, kasneje pa simbol upora, se je v sedemdesetih sprevrglo v »unisex« uniformo večine ljudi in modno oblačilo. Jeans je postal tudi seksualni simbol, nosili so ga najbolj zaželeni mladci takratnega časa, kot je bil James Dean (Steele, 1997: 284).

V desetletjih po vojni se je moda začela spreminjati tako rekoč z vsako sezono. Vendar osnovne značilnosti desetletij vseeno obstajajo. Tako so šestdeseta prinesla mini krila, sedemdeseta »*flower power*« generacijo s širokimi in z dolgimi krili na eni stran, ter doslej najbolj ozkimi hlačami in puloverji na drugi strani. Za razumevanje stila sedemdesetih moramo vedeti, da »moda takrat ni bila v modi«. Lahko trdimo, da je bila moda sedemdesetih antimoda, saj je bilo prvo veliko obdobje svobode končno tu. Hipiji so močno vplivali na večinsko kulturo, seveda tudi na modo, ko so uničevali in spreminjali vsakodnevna pravila. Tako so se sedemdeseta imenovala »*desetletje, ko je bilokus pozabljen*«. (Steele, 1997: 280). To dokazujejo tudi vroče hlačke, čevlji s platformo, jeans za vse priložnosti, mini krila itd.

Žensko gibanje in usmeritev nazaj k naravi sta močno vplivali na razvoj mode. Ženske so se začele množično zaposlovati in potrjevati v prej izključno moškem svetu. Zato je moda morala postati bolj praktična, saj je novi življenjski stil zahteval obleke, ki jih je lahko vzdrževati. Čeprav so se stili v modi menjavali, je ženska poslovna obleka vedno posnemala moški stil. V osemdesetih letih so se v ženskem svetu začele množično uveljavljati hlače (tradicionalni simbol

moške moči), telovniki in suknjiči. Hlače so se nosile ne le v neformalnem okolju, ampak so jih ženske oblekle tudi za na ulico in v službo. Odsevale so žensko socialno in ekonomsko osvoboditev. Moški pa so se ravno obratno v tem obdobju začeli oblačiti manj formalno in telovnik ni bil več obvezen del moške obleke.

Velikokrat prevladuje mnenje, da razvoj moške mode ni v ničemer povezan z razvojem ženske mode. Pa vendar je že od prve svetovne vojne naprej moška moda odsevala trende vse hitreje razvijajoče se ženske mode. Sposojanje idej med spoloma je postala ustaljena navada že od šestdesetih let naprej. Ženske so od moških prevzele srajce in jopiče, moški pa od njih športne hlače mavričnih barv.

Funkcionalizacija oblačenja in osvobajanje telesa izpod »terorja« obleke ni bila posledica nenadne prosvetljenosti sodobnega človeka. To je bil čas razmaha industrijske izdelave obleke in dobičkarkega pogleda na svet. Razumljivo je namreč, da čim bolj preprosta je obleka, nižji so stroški izdelave in večji je zaslužek. Pred morebitno zasičenostjo prebivalstva s preprostimi oblačili so se industrijalci zavarovali z modo. Enake ali skoraj enake kroje oblačil so občasno (sedaj na četrto leta) najavljali pod drugim imenom – kot novo modo. Vsako »novo modo« večina ljudi doživlja kot možnost, da sodelujejo pri nečem splošnem in zaželenem. Zato kupujejo »nova oblačila«. Danes v postmoderini dobi pa veliko ljudi dvomi, da je »novo« tudi izboljšanje, širi se nezaupanje v napredek, ekologijo, ekonomijo in socialne razmere. Tisti, ki nekritično sledijo modi, so proglašeni za žrtve mode in trendnosti, kar ne pomeni več kompliment. Tako se danes večina (predvsem mladih) obleče v tisto, kar jim je všeč, ne pa preprosto pogoltne modne predpise kot je to veljalo vse do šestdesetih.

2.4. POJAV MODE

Med avtorji se pojavljajo zelo različna mnenja o tem, kdaj je prišlo do pojava mode v oblačenju. Todorović (1980: 55) meni, da se je moda začela razvijati med višjimi razredi hierarhičnih družb v starem in srednjem veku. V teh družbah je prihajalo do tekmovanja in utrjevanja pozicij moči med različnimi sloji. Obleka je imela statusno funkcijo, zato je moda obstajala le med člani vladajočega razreda, medtem ko so v nižjih razredih obstajali folklorni običaji.

Laver (1992) pravi, da se je šele v drugi polovici 14. stoletja včasih pojavilo tisto, čemur danes pravimo moda. V 18. stoletju pa so se razvile modne ilustracije, ki so omogočile širjenje mode v današnjem pomenu besede. Elisabeth Fox Genovese (1987: 10) pa meni, da moda obstaja, odkar obstaja človeška družba. Čisto od začetkov so ljudje iskali načine, kako bi se identificirali z drugimi in hkrati razlikovali med seboj z uporabo oblačil in okraševanjem telesa. V zgodnji evropski zgodovini so obstajali kostumi za različne skupine in obstajajo tudi dokazi o obstoju mode vsaj na dvoru in v mestih. Razlika med kostumi in modo je v elementu spreminjanja. Kostumi se spreminjajo počasi in ponavadi so te spremembe bolj zakrite. Njihov namen je določati razlike med pripadniki skupin, želijo ohranjati stabilnost in predstavljajo tradicijo. Najbolj pomembna razlika, ki jo poudarjajo kostumi, je razlika med spoloma in včasih tudi razlika med pripadniki različnih starostnih skupin. Kostum dovoljuje variacije glede na status, vendar bistveni elementi, npr. prevladujoče barve, kroj ostajajo isti. Ljudje lahko izražajo svoj okus skozi dodatke, kot so trakovi in druge dekoracije. *"Bistvo je, da poudarjajo pripadnost skupini in pripadnost skupin skupnosti,"* (Fox Genovese, 1987: 10).

Po mnenju G. Simmla sta za nastanek mode potrebni dve temeljni družbeni težnji: potreba po združevanju in potreba po izolaciji – *"Posamezniki si morajo želeli biti del širše celote, družbe, morajo pa si tudi želeli biti od nje ločeni in biti tako tudi razumljeni"* (Simmel v Bernard, 1996: 10). Če ena od teh potreb ni prisotna, se moda v družbi ne more razviti. Simmel se torej nanaša na potrebo ljudi, da bi bili del širše družbene skupine, a vendarle ne tako navezani nanjo, da bi s tem izgubili individualnost. Ljudje potrebujejo tako družbenost kot individualnost, moda in oblačenje pa sta načina, ki lahko ugodita temu kompleksnemu nizu želja ali potreb. V družbah, kjer je ena od prej navedenih družbenih teženj odsotna, mode ni. To so predvsem tiste družbe, v katerih je *socializacijska sila* močnejše razvita kot *diferenciacijska sila*. Za primer naj navedem, da so v tradicionalnih družbah običaji mnogo bolj stabilni, kot so v modernih družbah, saj so socializacijske sile, ki spodbujajo posameznike, naj sprejmejo zahteve družbe, v njih močnejše, kot v modernih družbah. Podpora izražanju individualnosti v tradicionalnih družbah je šibka, če to obvladujejo vrednote in prepričanja širše družbe, zato je v teh družbah težnja po diferenciaciji oblačil, obnašanja in okusov mnogo manj silovita. Kar torej ljudje v teh družbah oblačijo, ni moda, ni to kar izrecno pojmujejo kot moda, temveč je nekaj bolj nevtralnega, denimo okrasje ali obleka. Moda pa ima vse pogoje za svoj nastanek v bolj kompleksnih družbah, kjer je prisotna družbena stratifikacija, kjer ljudje neprestano stremijo po nečem novem, neznanem in kjer silam, ki spodbujajo k pokoravanju družbenim zahtevam, močno kljubujejo želje po individualnosti.

Ljudje z oblačili lahko izražajo to individualnost, razliko z drugimi, pa tudi razliko med skupinami znotraj družbe (glej Simmel v Bernard, 1996: 10-12).

Torej tudi Simmel podobno kot Todorović trdi, da je moda vselej razredno določena in je proizvod razrednega ločevanja. Moda zahteva za svoj obstoj določen način družbene organizacije, v tej pa morajo obstajati različni družbeni razredi, ki se morajo razlikovati glede na moč in status ter morajo biti postavljeni hierarhično. Tako na eni strani moda teži k posnemanju, s tem daje posamezniku socialno oporo, hkrati pa moda zadovoljuje tudi posameznikovo potrebo po različnosti od drugih in uveljavitvi svoje lastne identitete. Moda je v svojem bistvu zelo abstraktna in do stvarnih življenjskih norm indiferentna (glej Simmel, 1998: 243-244). Nastala naj bi iz potreb določenih oseb, ki so imele v družbi višji položaj in velik vpliv ter so že s svojim videzom hotele pokazati svojo "posebnost". Potrebe določenih oseb so narekovale modo. Sprva je potreba določene osebe veljala za t.i. modno muho, s posnemanjem pa je le ta dobila privržence in postala pravilo, včasih celo tradicija. Spodnji sloj se trudi posnemati in uloviti modo zgornjega sloja, medtem ko le-ta neprestano beži pred posnemovalci. "*Brž ko si modo začnejo prisvajati nižji sloji in s tem prekoračijo mejo, ki so jo zarisali zgornji sloji, ko prebijejo enotnost v tako simbolizirani sopripadnosti zgornjih slojev, se le-ti od mode obrnejo k novi in se z njo znova identificirajo od ljudskih množic*" (Simmel, 1998: 244).

Tudi Anej Sam (2000) pravi, da je temeljno pravilo delovanja mode, izkristalizirano s prvim razslojevanjem prvotnih družbenih skupin naslednje: *izstopanje z zunanjostjo - oponašanje - ter ponovno izstopanje*. To je bila namreč osnovna zakonitost mode vse do sredine 18. stoletja, do razcveta industrijske revolucije. To obdobje do industrijske revolucije nekateri avtorji imenujejo tudi predindustrijska družba.

V dobi predindustrijske družbe najdemo najbolj nefunkcionalna in najbolj razkošna oblačila. To lahko pojasnimo s potrebo elite, da si izmišlja oblačila, ki bodo neuporabna in nedostopna za srednje in nižje sloje prebivalstva, ter z dejstvom, da so imeli izdelovalci oblačil časa na pretek. Takrat je bila prva funkcija mode v dokazovanju moči nad ljudmi, vladanja, bogastva ter verske superiornosti. Na primer: "*Mogočnost oblačil kraljeve družine in plemstva jih je ločevala od ljudstva, saj niso bila malo bogatejša, ampak kvalitativno drugačna*," (Fox Genovese, 1987: 11). Plemstvo je izrabljalo svojo politično moč tudi tako, da je svoje služabnike oblačilo v svoje barve in v specifična oblačila, s katerimi so označevali njihove naloge. Položaj služabnikov ni bil znak napredovanja v višji razred, temveč so z njim še potrjevali obstoječo hierarhijo v družbi. Tako je oblačenje

oblikovalo vertikalne vezi v družbi in določene odnose odvisnosti, kot vezi političnega reda. Plemičev služabnik je posebej in predstavljal njegovo moč. Bistvo je bilo ne le prikazovati, da pripadaš nekemu s tem, ko mu služiš, temveč tudi tako, da ima on moč. Moda je v tem smislu prikazovala tudi osebne in politične prednosti služenja nekemu.

Prvo znano profesionalno šiviljo in splošno sprejemanje pomembnosti mode je zgodovina oblačenja zapisala na dvoru francoske kraljice Marije Antoinette (1755-1793). Nadarjena šivilja Rose Bertin je v vseh pogledih skrbela za razkošen in izviren videz muhaste vladarice. S spretno šiviljo in k zunanjemu blišču naklonjeno vladarico so tudi drugi krojači začeli pridobivati ugled in Pariz je tako postal najbolj modna prestolnica. Moda je takrat postala skrb predvsem višjih slojev.

V drugi polovici 18. stoletja pa se spremenijo gonilni motivi mode. To je bil čas izumov in uporabe novih strojev ter tehnologij, čas prehoda z obrtniške na industrijsko proizvodnjo. Z uporabo avtomatske predilnice, železnih mehaničnih statev in drugih iznajdb je bila zagotovljena množična izdelava tekstila in konfekcije za neznanega uporabnika. To je bil začetek industrijske revolucije.

V takih razmerah načrtovanje novih oblik oblačil prevzema industrija tekstila in konfekcije. Vendar se to ne dogaja več zaradi nove elite, ampak je cilj ravno nasproten, in sicer tak, da nove oblike oblačil sprejmejo množice. Najprej so si posamezniki lahko kupovali modna oblačila, nato cele družbene skupine. Srednji sloj ljudi je kmalu spoznal pomen mode. "*Obleka naredi moškega ali žensko, naredi družbeni položaj, tlakuje cesto, ki vodi k moči,*" (Fox Genovese, 1987: 13). Zato so si začeli kupovati modna oblačila, katere so višji v družbeni hierarhiji imeli za nezaslišano razkazovanje. Modna oblačila »povzpeticov« so za elito tako predstavljala le denar.

Boji različnih skupin za pravico do udeležbe v modi so odsevali boj naraščajoče buržuazije s tradicionalnim plemstvom. Razvoj mode v 18. stoletju je sodobnikom deloval kot "*topilo tradicionalnih družbenih vezi in končno tudi družbenega reda,*" (Fox Genovese, 1987: 15). Zagovorniki mode so nehote zagovarjali njeno dvojno pozicijo, kot vez med kulturo in ekonomijo. Običajno niso direktno zagovarjali kulturnih posledic mode, ampak so poudarjali ekonomske prednosti potrošnje luksuznih dobrin. Seveda pa ti ni mogla potekati v izolaciji od kulturnih in družbenih odnosov. "Moda je vplivala na dinamični sektor tako znotraj plemstva, kot znotraj buržuazije, ki sta se začela kljub uradnim razlikam v statusu povezovati v skupno kulturo," (Fox Genovese,

1987: 16). Bogastvo, ki ga je ustvarjala kapitalistična proizvodnja, je namesto zakonov ščitilo njihovo privilegirano pozicijo.

Bistvena razlika med modo predindustrijske in modo industrijske civilizacije je torej v tem, da je bil cilj za slednjo množično sprejemanje novih oblik, ravno nasprotno kot za prvo. E. Fox Genovese (1987: 14) pravi, da je razlika med modo predindustrijske in modo industrijske civilizacije ta, da moda v prvi ni segala tudi do nižjih slojev, ampak je prispevala k hegemoniji vladajočih razredov z razkazovanjem razkošja. Moč industrijske mode pa leži v možnosti tekmovanja. Ljudje so pod vplivom medijev dobili občutek, da lahko vsi v njej sodelujejo. *"Zgodilo se je ravno to, česar so se mnogi bali, status je v obliki lastne reprezentacije postal stvar trga,"* (Fox Genovese, 1987: 14). G. Faurschou pravi, da se je kot *"posledica kapitalizma pojavila množična prodaja oblačil in njihovo oglaševanje v medijih. Tako so različni stili oblačenja postali predmet prestiža in razlikovanja med razredi, kar pa je bilo za razliko od prejšnjih obdobjih sedaj v rokah potrošnikov,"* (Faurschou v Bernard, 1996: 150).

Lastnosti in življenje teh dveh modnih zvrsti se vsekakor bistveno razlikujejo tudi v ritmu sprememb, posebnosti materialov in obsegu inovativnosti. Moda predindustrijske civilizacije je vsekakor živela dlje. Obleka je bila izdelana iz tkanin oziroma pletiva naravnega izvora, obstajale pa so tudi izvirne rešitve. V industrijski civilizaciji pa avtomatizirana izdelava omogoča hitrejši ritem sprememb. Nove tehnologije omogočajo cenejšo izdelavo ustreznih tkanin iz umetnih vlaken. Proizvajalci pri tem skrivajo nezaželene lastnosti blaga, neredko tudi njihovo škodljivost zdravju.

Za modo je torej značilno neprestano spreminjanje, kar pa nevelja, da je moda minljiva, saj se leta pojavlja ciklično. Staro je mnogokrat po določenem času zopet postane moderno. Sedanji ritem sprememb, ki je podrejen čim večji porabi, onemogoča oziroma omejuje resnično inovativnost pri oblikovanju oblačil. Modni koncept oblačenja industrijske civilizacije temelji na v naprej določenem ritmu sprememb. Tisti ljudje, ki sledijo modi, predvidevajo, kdaj si bodo oblikovalci in izdelovalci "izmislili" nove oblike oblačil, da bodo takrat zamenjali ali dopolnili svojo garderobo. Pospešena poraba blaga pa je mogoča le tako, da se ustvarijo nove potrebe po njem. Če bi ljudje kupovali obleko le tedaj, ko bi se obrabila ali ko bi proizvajalci ponudili uporabnejšo oziroma lepšo, bi namreč propadlo veliko proizvodnih in trgovskih sistemov, ekonomija najrazvitejših dežel pa bi občutno slabela.

2. 5. MODA KOT DEL KULTURE

Večina avtorjev (Dorfles, Todorović, Calefato, Vinker, Sam, itd.) se strinja, da je moda kulturni fenomen. Tako kot kulturo je tudi modo ustvaril človek, zato jo moramo preučevati v okviru le-te. Poleg tega se elementi kulture povezujejo z drugimi deli kulture. Obleka, ki jo nosimo, simbolizira družbene funkcije in vloge, ki jih imamo, simbolizira tudi estetske vrednote, ki izhajajo iz določenega načina življenja ali sloja.

"Obleka in pokrivala so objekti, ki nas krasijo, znaki, ki nas označujejo, dekorirajo in so forma, s katero je naše telo povezano z drugimi telesi ter svetom, ki nas obkrožja. Kot jezik je obleka orodje za oblikovanje sveta. V vsaki družbi, kulturi je obleka oblika projekcije, simulacije sveta, ki je veljaven v družbi. Sebe izraža skozi znake in objekte s pomočjo katerih je človeško telo umeščeno v okolje, ki ga obdaja," (Calefato, 1997: 69).

Fenomen mode se odraža najprej v **oblačenju**. Tu je pomembno omeniti razliko med tema pojmomoma. **Oblačenje** je širši pojem, znotraj katerega se nahaja tudi moda. Oblačenje na nek način odraža posameznikov značaj. Ko govorimo o oblačenju, se nanašamo tudi na stil in okus določene dobe ali določene družbene skupine v družbi. Oblačenje samo namenja več pozornosti družbenim aspektom in ideologijam, ki jih odražajo nošena oblačila. Oblačenje je torej širši pojem od mode, vendar je neločljivo povezano z njo. **Moda** pa je le kazalec sprememb v oblačenju – kjer ni sprememb v oblačenju, tam tudi ni mode in obratno – v dinamičnih družbah so spremembe v oblačenju pogoste, zato tam govorimo o prisotnosti mode in njenem spreminjanju.

Čeprav je oblačenje osnovni del mode, pa se le-ta vseeno kaže tudi v umetnosti, kulturi in drugih družbenih pojavih. Ravno tako lahko moda izhaja tudi *"iz družbenih stikov oziroma iz procesa socializacije,"* (Todorović, 1980: 34).

Moda se nenehno spreminja, razvija, izginja in se povezuje z zgodovinskim in družbenim dogajanjem (vojne, revolucije, znanstvena odkritja, razcvet umetnosti). Posebna značilnost mode je, da se njeni zakoni nenehno izmikajo vsakršni logiki in definicijam. Tako je Renato Badajoli (po A. Todorović, 1980:16) ugotovil, da je glavna karakteristika mode, *"da v trenutku sprejme in vsili kot novo pravilo in normo tisto, kar je bilo le trenutek prej izjema in nenavadno in ga že naslednji trenutek zavrže, ker je postalo vsakdanje in običajno."* Dorfles (1979: 32) to imenuje napetost med kohezijo in diferenciacijo, ki v vsaki družbi spreminja in ohranja modne tokove. Abraham Moles (po Todorović, 1980: 18) še dodaja, da je moda *"skupek spontane evolucije družbe in ustvarjalne želje po*

spremembah v skupinah, ki izvajajo kulturni pritisk na družbo." Seveda pa imajo te skupine ob sebi tudi močne voditelje javnega mnenja.

Pomembna lastnost mode je tudi to, da lahko preko nje pridemo do mnogih podatkov o dogajanju v objektivni stvarnosti. Na primer obleka, ki jo nosijo posamezniki, nam lahko pove, kateri družbeni skupini pripadajo. *"Obleka izraža določen znak ali obeležje, ki nam služi pri odkrivanju odnosov med posamezniki in odkrivanju njihove pripadnosti družbenemu razredu, profesiji, etnični ali drugim skupinam,"* (Todorović, 1980: 28). Seveda v tem pogledu lahko obleka najbolj jasno določa status posameznika. Na primer, v nekaterih deželah se na osnovi obleke lahko prepozna, katere žene so poročene in katere so vdove. Hkrati pa služi obleka tudi za prepoznavanje socialnih okoliščin, v katerih se nosi, kot so na primer prazniki, karnevali itd.

2.6. MODA KOT DRUŽBENO DEJSTVO

R. Koenig (Todorović, 1980: 21) pravi, da je moda posebna oblika obnašanja, ki nam omogoča, da nas ljudje opazijo, s čimer intenziviramo naše potrebe po rivalstvu. Moda je tako posebno družbeno dejstvo, ki z drugimi objektivnimi dejstvi vpliva na naše dojemanje in naš okus.

Todorović modo kot posebno družbeno dejstvo, ki se izraža skozi obleko, nakit, pohištvo, opiše takole: " Pri modi ne gre samo za olepšanje telesa in okolice, ampak za širši fenomen. Tako je moda tudi način obnašanja, je družbena institucija in ima splošen karakter. Če se človek zanjo zanima, lahko preobrazi celotnega človeka, od drže, hoje, obnašanja do mišljenja. Moda se torej ne nanaša samo na človekovo telo, ampak tudi na njegova izrazna sredstva. Moda ima tudi določeno vlogo pri evoluciji civiliziranega življenja, vendar se ne more poistovetiti z njim" (Todorović, 1980: 21).

Razvoj ekonomije, družbe in kulturnih dejavnikov vpliva na spreminjanje tipa osebnosti v družbi. Tu ne gre za individualno osebnost, ampak za obče razširjene osnovne poteze osebnosti, ki se ustvarjajo v procesu socializacije. Za moderno postindustrijsko družbo je značilen tržno-potrošniški tip osebnosti, ki bi ga lahko označili tudi kot tip človeka množice.

M.-A. Descamps (v Todorović, 1980: 171) ugotavlja, da se v modi pojavljata dva nasprotna procesa. Po eni strani predstavlja moda manifestacijo individualizma in marginalnosti, po drugi

strani pa je ta želja po izstopanju iz množice skupna vsem ljudem. Ljudje, ki sledijo modi, ne želijo imeti enakih oblek kot drugi, želijo izstopati iz množice in vzbujati pozornost. Ker pa si to želi večina ljudi, je moda tudi fenomen imitacije. In na koncu se cel svet oblači podobno, saj moda lahko obstaja le, če se širi. Descamps (v Todorović, 1980: 172) pravi, da je moda zato "ritual enakosti in ne različnosti".

"Z modo pridemo od individualizma osebnosti k podobnosti, uniformiranosti in konformizmu z drugimi. V bistvu se želja po individualnosti in posebnosti z modo spremeni v svoje nasprotje, v konformizem in uniformnost," (Todorović, 1980: 172).

Moda uporablja/izrablja tudi druge umetnosti, kot so fotografija, film, literatura, figurativna umetnost in urbana kultura, ki so neskončni viri podob, na katere moda riše in se pri njih tudi inspirira. Za razvoj mode je predvsem pomembna fotografija, ki se v praksi uporablja največkrat za njeno reklamiranje, in sicer skozi fotografske predstavitve različnih kolekcij oblačil, nakita ali kozmetičnih preparatov. Na tak način predstavi bralcem različnih revij in časopisov povezanost obleke z letnimi časi in drugimi objekti realnega sveta (pohištvo, stavbe, slike, dekoracije), ki so trenutno v modi. Danes se vse bolj govori o socializaciji umetnosti in njenem integriranju v dinamiko družbenega življenja. Družbeno in umetniško se tako prepletata na vseh področjih.

2.7. MODA, STATUSNI SIMBOL TER DRUŽBENE VLOGE

"Več med obleko in statusom, med modo nošenja določenega oblačila in njegovo vrednostjo, ki deluje kot signal pripadnosti določeni kategoriji, razredu, sloju ali kasti, ostaja še vedno zanimiva, ker se skozi čas spreminja in različno doživlja," (Dorfles, 1979: 88). Družbeni status je lahko **prirojen**, kar pomeni, da ga ne moremo spremeniti, on nam nalaga določene dolžnosti. Prirojen družben status (rasa, družinsko poreklo, spol in starost), določa posameznika in nanj slednji ne more bistveno vplivati. Ta status prevladuje predvsem v tradicionalnih družbah. V današnji, postmoderni družbi pa vse bolj prevladuje **pridobljen** družbeni status, ki je bolj fleksibilen, zato ga je možno spreminjati. Posameznik to lahko doseže z izobrazbo ali uveljavitvijo v določenem poklicu.

Ko obravnavamo fenomen mode in oblačenja, postane zanimiv predvsem družbeni status, ki ga posameznik lahko doseže in spreminja. To navzven pogosto izraža predvsem z obleko, saj se družbeni status vse pogosteje pripisuje tudi na podlagi tega, kakšna oblačila ljudje nosijo.

Tudi pri družbenih vlogah, ki na nek način dopolnjujejo družbeni status, ima oblačilo izjemno velik pomen, saj je zelo očiten in viden simbol, s katerim se posameznik nauči identificirati in razlikovati specifične vloge, ki so mu dodeljene v družbi. Tako npr. na poklicno vlogo posameznika opozarjajo njegova oblačila. Uniforme vseh vrst dajo osebi nek status in nas opozarjajo, kakšne usluge lahko od nje pričakujemo. Malcolm Bernard npr. omenja primer bolnišnice, kjer prepoznamo zdravnika po beli halji, zeleno uniformo nosijo kirurgi, medicinske sestre pa so oblečene v modre halje. To v bolnišnici konstruira nek red in hierarhijo med uslužbenci (Bernard, 1996: 60). Obleka nam torej pove, kakšno delo oseba opravlja in kakšen je njen položaj na delovnem mestu. Posameznik se določene vloge lahko nauči v relativno kratkem času. Nekatere vloge so naučene spontano, nekatere pa se posameznik lahko nauči tudi s posnemanjem oseb, ki mu služijo kot vedenjski vzorec. Vendar sama obleka še ne pomeni uspešno opravljanje vloge, saj mora posameznik upoštevati še druga pravila vedenja, ki jih od njega pričakuje okolica, kot so npr. geste, oblika vedenja, izražanja občutkov, govorica (glej Horn, 1981: 210).

Dandanes posameznik nima ene same vloge, temveč opravlja več različnih vlog. Poleg pripisanih, kot sta spol in starost, so tu še poklicne vloge, vloge v različnih skupinah, katerim pripada itd. V današnji, moderni družbi posameznik zamenja oblačilo večkrat na dan, odvisno od tega, v kakšnih vlogah bo nastopal določen del dneva. Ponavadi posameznik v dopoldanskem času nosi službeno obleko, ko pride domov jo zamenja z bolj udobno »domačo« obleko, včasih pa se zgodi, da v večernem času garderobo zamenja ponovno, saj se takrat udejstvuje v raznih društvih ali obišče kako družbeno/družabno prireditve. Hkrati z obleko menja tudi družbene vloge in se skuša čim bolj prilagoditi družbenim normam in pričakovanjem.

Obleka, ki jo nosimo, torej deluje kot zunanji simbol statusne pripadnosti. *"Moda je vedno razredno določena in ima dvojno funkcijo – da določeno skupino ljudi povezuje in jo obenem izolira od drugih,"* (Simmel, 1998: 243). Tako višji sloj opusti svojo modo, ko si jo začne prisvajati nižji sloj. Nižji sloji pa vedno težijo k višjim, katere skušajo posnemati, njim se najlažje približajo prav z oblačili. Vendar pa taka moda, ki jo začnejo posnemati nižji sloji, za višje sloje izgubi pomen, zato jo kmalu zamenjajo z novo modo.

Danes mode ne narekujejo le višji sloji, ampak postaja vse bolj prisotna tudi v nižjih slojih. Moda danes ni privilegij elite. V času hiperkapitalizma ekonomska elita, ki pa ni več nujno tudi kulturna in družbena, kakršna je bila v preteklosti, ne postavlja več norm, s katerimi je včasih upravljala.

Na modno tržišče namreč vstopajo novi ljudje, ki prihajajo iz srednjega in tudi iz nižjega družbenega razreda. Modni sistem se prilagaja modelom, ki so namenjeni veliki potrošniški masi, elita pa se zateka v ateljeje velikih modnih kreatorjev, kjer lahko dobe svoj unikatni kos oblačila (Dorfles, 1979: 108). Preobrat oziroma zasuk mode in upoštevanje srednjih in nižjih slojev kaže na trend zmanjševanja razlik v družbi, v kateri živimo.

Tisto, kar je v nekem obdobju predstavljalo privilegij neke družbene skupine, ki je bila na oblasti, lahko že v naslednjem obdobju postane znamenje neke družbene skupine, ki nima nikakršne veljave in ugleda. Tudi sama vrednost oblek, okraskov (nakita, kravati, pentelji, ipd.), dekoracij in frizur se z modo spreminja, kajti vezana je na običaje in nove družbene delitve. Obleke, ki so v nekem obdobju veljale za statusni simbol najvišje kategorije, sčasoma lahko izgubijo vso svojo pomembnost in značilnost. Prisotnost prestiža in razkošja tako v ženski kot v moški modi je eden izmed najopaznejših fenomenov statusnega simbola v preteklih obdobjih. O tem pričajo oblačila, ki so jih nosili na dvorih, na raznih političnih, religioznih in slavnostnih srečanjih. S prodorom buržuazije (po francoski revoluciji) je moda na nek način prenehala biti pokazatelj družbenega položaja posameznika, dobila pa je nove razsežnosti, ki so omogočale diferenciacijo med posamezniki predvsem v družbeno-ekonomskem smislu in ne toliko po razredih in kastah (Dorfles, 1979: 88).

Vse velike spremembe v statusu so nekako povezane z oblačili. Skoraj v vsaki kulturi je prehod iz samskega stanu v zakonski stan in iz zakonskega stanu v ovdovelost označen s spremembo oblačil. V zahodnih družbah so neveste tradicionalno oblečene v belo obleko, vdove pa v času žalovanja nosijo črnino. Določena barva obleke okolici sporoča status osebe, ki to obleko nosi, kar je le še dodatna potrditev močne vezi med oblačili in družbenim statusom. To potrditev lahko opazimo tudi pri oblačenju mladih. Deklice pogosto nosijo športne nečrčke, ki so popolnoma nefunkcionalni, vendar z njimi opozarjajo, da bodo kmalu postale ženske. Velikokrat pa tudi dečki posegajo po oblačilih, v katerih so videti starejši oziroma odrasli. Dogaja pa se tudi obraten proces, da očetje nosijo obleke svojih sinov, mame pa si garderobo izposojajo pri svojih odraščajočih hčerah in si prizadevajo, da bi z raznimi mini krili ohranile mladostni videz. Vse pogosteje to namreč od njih zahtevajo modne smernice in t.i. sodobna moda, ki postavlja na prestol mlado telo in s tem povezan mladosten videz.

3. SPOLNA DOLOČENOST FENOMENA MODE

3.1. OBLEKA SPOROČA SPOLNO PRIPADNOST

Pri nekaterih ljudstvih so z obleko, ki je razpoznavno ženska in razpoznavno moška, simbolično sporočali, kaj imajo za ženske in kaj za moške lastnosti. Tako so na primer bojazljivce in take, ki se v boju niso izkazali, preoblačili v ženska oblačila. Na ta način pa so jih zaznamovali in osramotili.

E. Rouse pravi, da sta *"oblačenje in moda potrebna za proces socializacije v vloge spolov, saj pomagata ljudem oblikovati podobo o tem, kako naj bi izgledale ženske in kako moški,"* (glej Rouse v Bernard, 1996: 111).

Predpostavka, ki v zahodni kulturi velja že od 16. stoletja, da so krila primerna za ženske in neprimerna za moške (razen v posebnih oblačilih, kot je npr. kratko krilo škotske in grške narodne noše, duhovniška oblačila...), je zelo očitno prenesena z vlogami, ki so jih igrali v družbi. Po francoski revoluciji, ki je hotela odpraviti poudarjanje razrednih razlik z zunanjim videzom, naj bi postale spolne razlike glavni določevalci družbene asimetrije moči. Temeljna asimetrija med moškim in žensko je tesno povezana z njihovo aktivnostjo oziroma pasivnostjo. V zahodnih kulturah, v katerih se sicer patriarhalnost vse bolj krha in ukinja, je vloga moškega **aktivna**, spol je tisti, ki ga postavlja v vlogo preskrbovalca družine. Nasprotno pa ženska predstavlja **pasivni** objekt, ki se neprestano opazuje in je opazovan. Ženska mora vedno paziti, kako se obnaša in kako je videti v očeh moškega. Moški naj bi ji po besedah Bergerja zagotavljal uspeh v njenem življenju (Berger v Bernard, 1996: 114).

Oakley pravi, da je bila v začetku 19. stoletja "ženskost sestavljena iz neresnosti, občutljivosti in podrejenosti," (Oakley v Bernard, 1994: 115). Ženske so bile last svoji možev, katerim so uspešno služile. Za kakršnokoli aktivnost so bile preobčutljive, omejeval pa jih je tudi steznik, ki je bil v tistem času obvezen del ženske garderobe. Ženske so šteli za nesposobne, da bi se ukvarjale s čim resnim, zato so ukvarjale z neresnimi stvarmi, med katerimi je bila tudi moda. Svojo neresnost so morale ohranjati tudi z oblačili, katerih razkošje in ekstravagantnost sta bila znak finančnega stanja njihovih mož. Tako so prav konkretna oblačila, ki so jih nosile (stezniki, korzeti, oprijeti rokavi), signalizirala žensko podrejenost.

V 20. stoletju pa so ženskost naznanjali drugačni atributi, ki pa so bili še vedno povezani z oblačili. Obleka še vedno ostaja eden izmed ključnih identifikantov ženskosti in moškosti. Obdobje 80. in 90. let v tem stoletju je bilo naklonjeno ženskam v Evropi in Ameriki. Le-te so dobile možnost, da naredijo lastno kariero in se osamosvojijo. Pri ustvarjanju kariere so ženskam pomagala tudi oblačila, ni jih malo, ki so vneto prebirale članke in knjige, v katerih so našle nasvete za stil oblačenja, ki je primeren za sodobno žensko.

Moda in obleke so torej pojasnjevale odnos med moškim in žensko ter njihovo vlogo v družbi. Prav tako pa se je modo izkoriščalo z namenom, da bi moški in ženska zamenjala vlogi ali da bi se spremenil sistem. Prirojeni spolni identiteti, kot se jo je predstavljalo v patriarhalni družbi, so prve nasprotovale feministke, redefinirana pa je bila tudi moškost s spremenjeno zunanjo podobo. Feministke niso nasprotovale spolni identiteti nasploh, ampak so poudarjale specifične ženske identitete in vloge v družbi, ki naj bi bila enakopravna z moško. Na srečanju ženskega liberalnega gibanja v poznih šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja, so se feministke v Ameriki intenzivno zavzemale, da bi izenačile elemente mode in oblačenja, ki poudarjajo spolne in družbene razlike med moškimi in ženskami. Začele so se širiti govorice, da na svojih srečanjih sežigajo nedrčke. Zgodba je sčasoma postala legenda, zatem kliše, nekateri pa so mnenja, da je dobila status mita. Ali so bili nedrčki dejansko zažgani, pravzaprav ni bistveno, pomembno je, da zgodba v osnovi želi spremeniti pasivno vlogo ženske in njeno pozicijo tudi s spremembo mode, ki povzroča razlikovanje v spolni identifikaciji. Žensko liberalno gibanje je modo zavračalo, saj so različni kosi oblačil proizvajali stereotipe, kateri so se nekaterim zdeli samoumevni in objektivni. Obleke, ki so bile povezane z ideologijo ženstvenosti, feministke niso nosile. Tako npr. lezbične feministke niso nosile nedrčkov, nakita, niso uporabljale kozmetike, njihove frizure pa so bile neurejene. Evans in Thornton (v Bernard, 1996: 134) tudi navajata, da te ženske nikoli niso nosile visokih pet. Feministke vidijo preobremenjenost žensk z videzom kot past, iz katere je treba pobegniti skozi zavračanje sprejetih omejitev glede mode in oblačenja. Tako zavračanje mode v tem kontekstu pomeni zavračanje spolne identitete in položajev, ki jih signalizira, konstruira in obnavlja moda (glej Bernard, 1996: 133-135).

S takšno strategijo zavračanja pa je povezanih več težav. V strokovni literaturi se namreč porajajo dvomi, ali je dejansko možno »pobegniti« spolni identiteti z zavračanjem modnega oblačenja. Nekateri načini oblačenja feministk, s katerimi so le-te zavračale modo, so kmalu v modni industriji dobili povsem drug pomen. Tako npr. kozmetične industrije prodajajo kozmetiko, ki poudari »naravni videz« oz. je učinek le-te tak, da je ženska videti, kakor da ne bi bila naličena.

Poleg tega tudi heteroseksualne ženske, ki dan danes ne nosijo nedrčkov, tega ne počnejo iz feministične solidarnosti, ampak se zavedajo, da bodo brez nedrčka pri moških dosegle določen efekt.

F. Davis pravi, da so "nekateri feministke mnenja, da bi morale ženske zavračati modo in vse kar spada zraven ter, da bi se ženske morale oblačiti kot moški" (Davis v Bernard, 1996: 135). Za razliko od zavračanja mode, oblačenje v moška oblačila omogoča ženskam izpostavljanje dejstva, da imajo tudi one lastnosti, ki jih družba pripisuje moškim. Tako so ženske v začetku 20. stoletja začele nositi hlače, saj so se s tem skušale izogniti pasivni vlogi, ki so jo do takrat imele. Nošenje moških oblačil je povezano tudi z večjo politično aktivnostjo žensk. Ženske hlače so torej postale pomemben del oblačil, ki so spremenila odnose, ki zadevajo spol.

3.2. SPECIFIČEN ODNOS ŽENSK DO SVOJEGA TELESA

Zahodne kulture so lepoto pojmovale kot bistveno vrlino ženskega spola. Že od Platona je ženska lepota predstavljala tako moralne kot tudi duhovne lastnosti. V srednjem veku so vitezi častili lepe dame, bili so se pripravljene bojevati in celo umreti zanje. V renesansi so ženske povzdigovali na raven božanstev, skozi celotno 19. stoletje pa so pesniki, romanopisci in filozofi iskali inspiracijo v lepoti žensk, ki so si jo prisvojili za svojo muzo (Davies, 1995: 39).

Spreminjanje telesa v imenu lepote ima dolgo tradicijo, ki niha skladno z možnostjo spreminjanja zunanje podobe. V današnjih časih so lepotni posegi bolj domena žensk, v preteklosti pa ni bilo vedno tako, kajti oba spola sta se trudila čimbolj olepšati in okrasiti svoje telo. V 18. stoletju je skrb za ugled pripadala aristokraciji, vendar je bila majhna razlika med bogato pariško damo in njenim moškim spremljevalcem. Oba sta si namreč pudrala obraz, ustnice barvala z živo rdečo šminko, nosila sta ogromne lasulje in visoke pete. V obdobju po francoski revoluciji moški svojemu fizičnemu izgledu niso posvečali posebne pozornosti, njihova oblačila pa so postajala bolj resna. Na drugi strani pa so se ženske vse bolj ukvarjale z olepševanjem in spreminjanjem svojega telesa. V 19. stoletju so ženske postale sužnje steznika, saj so svoje telo kljub neudobnosti vklenile vanj. Z industrijsko proizvodnjo konfekcije je moda postala dostopna množicam. S prihodom 20. stoletja pa so se začeli modni trendi in lepotni standardi menjavati vsako desetletje ali še hitreje (Davies, 1995: 39).

Kljub spreminjanju lepotnih idealov pa ena poteza ostaja še danes nespremenjena: *"Še vedno obstaja prepričanje, da je za lepoto vredno zapravljati čas, denar, bolečino in celo lastno življenje. Lepota »boli« in videti je, da so prav sodobne ženske pripravljene iti v skrajnost, da bi izboljšale in preoblikovale telo glede na kulturne standarde ženske lepote,"* (Davies, 1995: 41). Zanimivo pa je tudi, da se nam sodobni lepotni običaji zahodnih kultur (nategovanje ustnic, podaljševanje vratov, brušenje zob v ostre konice) v primerjavi s praksami bolj eksotičnih ljudstev sploh ne zdijo čudni, medtem ko se nam slednje vendarle zdijo bizarne, če ne celo mučenje. V zahodnih kulturah je namreč lepotna kirurgija postala sprejemljiva in celo rutinska metoda olepševanja teles sodobnih žensk.

Doseganje lepotnih standardov je v zahodni kulturi postalo nekaj obveznega, posameznik se jim je moral podrediti, če je hotel biti uspešen. Tako za ženske kot za moške je skrb za zunanji videz postala eden od pogojev za doseg uspešne kariere. Morda je skrb za urejen videz nekoliko bolj poudarjena pri ženskah. Leah Hertz (1994) pravi, da je v poslovnem svetu vtis, ki ga naredi človek s svojo pojavo sicer pomemben, vendar moški čutijo veliko manjšo prisilo za vzdrževanje telesne forme, kot jo čutijo ženske. *"Ženske so v poslovnem svetu prišle na izrazito moško področje, kjer so lahko ravno tako uspešne kot moški, vendar še vedno menijo, da morajo precej bolj paziti na svoj videz, kot moški,"* (Hertz, 1994: 268).

Skrb za urejen videz naj bi bila po besedah nekaterih poslovnih žensk posledica ženske majhne, nevpadljive telesne postave. Debra Manham (v Hertz, 1994: 268) pravi, da majhen poslovnež, nepomembnega videza, svojo vpadljivost poudari z velikim avtomobilom ali z veliko cigaro, majhna ženska pa se zateče k oblekam. Tako je torej pretirana skrb za videz ženske povzročena ne le z njenim pomanjkanjem samozaupanja, ampak tudi s pomanjkanjem 'velikosti'.

Zakaj je lepota pri ženski bolj zahtevana kot pri moškem?

Odgovor na to vprašanje podajajo trije različni pristopi:

Socialna psihologija teži k razlagi, da imajo te spolne razlike izvor v **socializaciji**. Dekleta so namreč socializirana tako, da sprejmejo pričakovane vloge, način vedenja in čustva, med katerimi je tudi prepričanje, da je lepota pomembna za njihovo dobro počutje. Zaradi takšne podrejenosti, pa imajo ženske mnogokrat premalo samospoštovanja in so zelo ranljive zaradi tega, kaj drugi mislijo o njih.

Mike Featherstone (v Davies, 1995: 48) ponuja drugo razlago, ki pravi, da moramo vzrok za pomembnost videza iskati v *zahodni potrošniški družbi*. Ljudje pričakujejo srečo, če bodo dosegli blišč, zapeljiv življenjski stil in vzdrževali atraktivno telo z disciplino in odrekanjem. Ženske še posebej podležejo obljubam, da bodo srečne v lepem telesu, saj so bombardirane z njimi iz vseh strani. *"Ženske so ujete v narcisoidni svet stalnega nadzora nad sabo, saj so glavne tarče oglaševalskih dejavnosti, hkrati pa so njihova telesa še simbolično uporabljena v teh istih reklamah,"* (Featherstone, 1991: 91). Različni mediji torej pogosto uporabljajo žensko telo za prodajo različnih produktov, vendar pa se kozmetična in modna industrija vse pogosteje usmerjata tudi k moškimi. *"Verjetno je le še vprašanje časa, ko bodo tako moški kot ženske uživali v »dvomljivi enakopravnosti« na področju skrbi za videz,"* (Featherstone, 1991: 179).

Sociologi pa nam ponujajo tretjo razlago, po kateri je potrebno zanimanje žensk za videz pojasnjevati v kontekstu njihove *emancipacije*. Z zaposlovanjem in z njihovim prihodom v javno sfero, so ženske prvič dobile lastna materialna sredstva, ki jih lahko porabijo za lasten užitek. Spolna revolucija in feministično gibanje vzpodbuja ženske, naj jemljejo resno svoje želje in potrebe. Ker pa so ženske kljub temu še vedno izključene iz večjega dela javnosti, ostaja skrb za lep videz skoraj edini način za doseg razburljivega življenja. Sočasno pa epidemija anoreksične razdražljivosti dokazuje, da je takšna kontrola nad telesom lahko zelo nevarna in destruktiven način obvladovanja negotovosti v tem javnem svetu. *"V svetu mnogih obljub in le nekaj resničnih možnosti je svoboda s pogoji modernosti »tvegan poselek«, še več gre za "psevdoosvoboditev", s starimi okovi patriarhalne družbe, ki so jih zamenjali novi okovi potrošniške družbe in nevroticizem,"* (Turner v Davies, 1995: 48).

Maca Jogan pravi, da se je boj žensk za enake pravice z moškimi v dosedanjem razvoju pokazal kot nujen, ne pa še kot zadosten pogoj za odpravljanje sekundarnosti žensk in patriarhalizma. Uresničevanje pridobljenih pravic žensk ravno vedno bolj potiska v ospredje vprašanje dejansko enakih možnosti za življenje in delo, kajti zgolj enake pravice v okoliščinah strukturno določenih neenakih možnosti vodijo k ohranjanju neenakosti glede na spol in socialni položaj. Pod vplivom feminističnih gibanj v zadnjih dveh desetletjih se je zato v mnogih okoljih v Evropi (zlasti v državah EU) in končno na celem svetu (po okriljem OZN) prenesel poudarek v določanju regulacije vsakdanjega življenja za zagotavljanje enakih možnosti za vse pripadnike družbe. Tega cilja pa ni mogoče doseči na podlagi pojmovanj o polarni delitvi dela med spoloma v družini in družbi, temveč le ob sprejemanju simetričnosti kot novega načela regulacije družbenega delovanja. Dejavnost za prihodnje spreminjanje položaja žensk je tako usmerjena

predvsem v informacijsko sfero. S pomočjo množičnih občil in različnih drugih oblik diseminacije naj bi postale pravice žensk bolj domače in učinkovitejše (Jogan, 1990: 31).

Vse tri razlage lepote in vzdrževanja videza poudarjajo pomen potrošniške ekonomije, ki načeloma zadeva vse nas. Specifičen odnos žensk do svojega telesa se ignorira ali pa preveč poudarja kot feminizacija družbe na splošno. Ženske obravnavajo kot žrtve medijev, ki so jim oprali možgane, ali kot žrtve lastnega iskanja emancipacije. Odnose moči med spoloma pa potiskajo v zamegljeno, daljno patriarhalno preteklost. Včasih sicer priznavajo, da so v družbi pritiski glede fizične lepote nekoliko večji na ženske kot na moške, vendar ne raziščejo razlik med lepotnimi normami med spoloma in vzrokov za njihov obstoj. Zaradi teh razlogov Kathy Davies (1995: 49) meni, da nam prej omenjene razlage ne morejo dati dobrega pojasnila za specifičen odnos žensk do svojega telesa in njihovo vpletenost v postopke izpopolnjevanja teles. Sama nam ponuja veliko boljšo razlago.

Daviesova trdi, da obstajata znotraj feministične znanosti dve smeri, ki se ukvarjata s fenomenom ženske lepote (Davies, 1995: 50):

Prva smer pojasnjuje žensko zanimanje za videz v kontekstu odnosov moči med spoloma in med ženskami različnih družbenih in kulturnih okolij. Krivca vidi v sistemu družbeno lepotnih norm. Te norme zahtevajo od žensk večno mladost in nemogočo lepoto: vitko, vendar pohotno postavno, lep obraz, še najbolj pa vzdrževanje videza v skladu z lepotnimi normami sodobnih žensk višjih družbenih razredov. Žensko hrepenenje za lepoto ocenjuje bolj kritično, opisuje ga kot trpljenje in zatiranje. Ženske so zanjo žrtve lepote in ideologij o ženski manjvrednosti, ki so glavni generator želja po vzdrževanju in olepševanju telesa. Lepoto vidi kot idealen način, s katerim družba »drži ženske na vajetih«, saj le-te slepo verjamejo, da lahko z vzdrževanjem svojega telesa dosežejo nadzor nad svojim življenjem.

Tudi Suzan Bordo je prepričana, da je postala vizualizacija vitkega telesa, v kateri je vitkost povezana z manjšo močjo in skrčenim socialnim prostorom, »ena močnejših strategij 'normaliziranja'..., ki zagotavlja produkcijo samonadzorovalnih in samodiscipliniranih 'krotkih teles', dovzetnih za vsak odklon od socialnih norm« (Bordo v Bahovec, 2002: 183). V svojih delih razčlenjuje vizualne, estetske, normativne reprezentacije ženskega telesa in celotni imaginarij ideala vitkosti v sodobnih množičnih medijih, ki sili telo k urejanju in podrejanju. Velika prednost njenih analiz je v tem, da sledi vsakokratnemu oblikovanju pomena. Norma vitkega ženskega

telesa iz dvajsetih let 20. stoletja je lahko osvobajajoča, če jo postavimo nasproti idealu družinske, reproduktivne ženskosti oziroma materinstvu. Kadar pa je vitko in krhko žensko telo na reklami ali sliki postavljeno ob bok mišičastemu, zagorelemu, krepkemu moškemu telesu, se pojavijo popolnoma drugi, veliko manj osvobajajoči oz. bolj opresivni pomeni, povezani s sodobnimi pojavi anoreksije in bulimije, ki pomenijo skrajno obliko sprejemanja in hkrati upora proti »tiraniji vitkosti« (glej Bordo v Bahovec, 2002: 182-184).

V sodobnem času se je v razvil drugi, bolj postmoderen pristop ki obravnava lepoto z vidika multipomenskosti ženskega telesa v družbi. *V okviru tega postanejo rutinske lepotne prakse "del disciplinirajočega in normalizirajočega režima izboljševanja in spreminjanja teles, kar vse skupaj lahko označimo kot »proizvodnja pokornih teles«,"* (Foucault v Davies, 1994: 50). Ta pristop obravnava žensko telo kot osnovo, na katero družba piše svoje pomeni. *"Žensko telo je prikazano kot navidezna stran, ki je vedno na voljo, da se popiše. Tu je zato, da se lahko ženskost v vsej svoji raznolikosti oblikuje skozi družbene razprave, zdravstveno tehnologijo, priljubljene medije ter vsakdanji zdravi razum,"* (Foucault v Davies, 1995: 50).

Kljub temu da oba pristopa k razumevanju ženske lepote dajeta različne poudarke (prvi obravnava lepoto kot sredstvo zatiranja, drugi pa lepoto kot sredstvo družbene razprave) gre po mnenju K. Davies (1995: 50) v obeh pristopih za raziskovanje načinov, kako delujejo procesi za vzdrževanje kontrole in discipline nad ženskami. Prva smer definira ženskost kot izkušnje skupne vsem ženskam, med katerimi je najpomembnejša izkušnja zatiranosti. Družbena moč je prvenstveno stvar moške dominacije in ženske podrejenosti. Druga smer pa je opustila enotno kategorijo ženske in je uvedla različne ženskosti. Ženskost pojmuje kot konstrukt, v katerega temelje je vnesena družbena moč. Ta pa ni več stvar moške dominacije in ženske podrejenosti, ampak je sredstvo, preko katerega se oblikuje ženskost na vseh ravneh družbenega življenja. Oba pristopa pa preobremenjenost žensk s svojim videzom pojmujeta kot del kompleksnega sistema strukturiranih družbenih procesov, ki se različno nanašajo na politiko videza, lepotni sistem, estetično določanje meril lepega telesa ali modno-lepotne komplekse. Ta sistem vključuje nešteto procedur, tehnologij in ritualov, ki jih v vsakdanjem življenju upodablja posamezna ženska, kozmetična industrija, oglaševalne dejavnosti ter kulturne razprave o ženskosti in lepoti. *"Lepota je osnova ženskosti, s čimer je ženska kot spol idealizirana kot utelešenje fizične lepote, medtem ko so običajne ženske še vedno predstavljene kot »dolgočasna, grda, odvrtna ter grozna telesa«,"* (Davies, 1995: 51). Takšno protislovje, ki zadeva žensko telo, kaže neenake odnose moči med spoloma in usmerja ženske k brezupnemu boju za popolnim telesom.

V družbi namreč obstaja lepotni sistem, ki ustvarja družbene hierarhije glede na razred, raso in etnično pripadnost. Prevladujoče razprave o telesu omogočajo v zahodnih kulturah privilegiranim skupinam (beli, meščanski moški s kariero), da postavljajo merila in da druge ocenjujejo po njih, četudi jih sami ne bodo nikoli dosegli. Podrejene skupine se ocenjuje po njihovem telesu in glede na norme, ki jih ponižujejo. Tisti, ki jih dominantna kultura označuje kot 'druge' (stari, homoseksualci, invalidi, debeli in/ali ženske), postanejo jetniki svojih teles. Lepotni standardi ustvarjajo nasprotja, občutke drugačnosti in hierarhijo moči tudi med ženskami samimi. V zahodni kulturi predstavlja ideal bela, vitka, svetlolasa ženska, ki je ujeta v obljube o svoji posebnosti, zaradi katerih je še posebej zainteresirana za vzdrževanje obstoječega lepotnega sistema. Norme, ki enačijo lepoto z svetlopoltim zahodnim videzom, pa z vidika temnopolnih žensk zopet ustvarjajo odnose moči (glej Davies, 1995: 51-52).

K. Davies (1995) je prišla do zaključka, da oba pristopa feministične znanosti v osrčje svojih analiz ženske lepote postavljata družbeno produkcijo ženskosti ter odnose podrejenosti in dominacije. Zato nam je skušala v bolj poglobljeni analizi obeh pojasniti, kako so ženske vpletene v norme in pravila lepotnega sistema.

3.2.1. LEPOTA - kot sredstvo zatiranja

Wendy Chapkis (po Davies, 1995: 52) v svoji knjigi »*Skrivnosti lepote*« pravi, da je lepota osrednja oblika ženskega zatiranja. Poskušala je analizirati lepoto kot politični fenomen, v ta namen je zato uporabila dve strategiji. V prvi strategiji izvzame preobremenjenost žensk z videzom iz sfere individualne psihologije. Pravi, da so oglaševanje, različni mediji in kozmetična industrija združili moči, da bi na ta način postali nekakšen »*globalni kulturni stroj*«, ki ustvarja zahodni model lepote, obvezen za ženske po vsem svetu. V drugi strategiji pa prikazuje skrivnosti lepote žensk različnih starosti, etničnih okolij in družbenih razredov. Razkriva raznolikosti dragih in bolečih ritualov, ki se jih ženske v imenu lepote lotevajo že kar rutinsko.

Chapkisova meni, da je skrb za videz eden od osnovnih načinov za ustvarjanje in vzdrževanje spolnih razlik. Lepota pripada spolnemu sistemu, v katerem se oba spola razhajata med standardi, ki določajo nek spol, in lastnim telesom oziroma anatomsko realnostjo. Zato si ženske velikokrat povečujejo prsi, da bi bile bolj ženstvene, majhni moški pa nosijo čevlje z visokimi podplati, hodijo na fitnes in si pokrivajo plešo z lasnim vložkom, da bi bili bolj moški. Ženske verjamejo, da bodo lahko nadzorovale svoje življenje, če bodo skrbele za svoje telo. Prisiljene so se podrediti

standardom ženske lepote, ki jih ni le težko doseči, še več - doseči jih morajo na naraven način, brez posebnega truda in uporabe umetnih pripomočkov. Prav zaradi tega se večina lepotnih ritualov izvaja v tajnosti. Le-ti pa so za feministke še posebej sramotni. *"Vedoč da lepotne norme predstavljajo sredstvo zatiranja po drugi strani pa jih je težko in brezupno doseči, se je ženska znašla pred dvojnimi problemom,"* (Chapkis v Davies, 1995: 51).

Kljub ženski ujetosti v lepotni sistem je Chapkisova (v Davies, 1995) prepričana, da obstajajo možnosti za spremembe. Ključ za rešitev iz tega sistema vidi v ženskem odločnem zavračanju represivnih standardov lepote, v samopremagovanju obsedenosti z lepoto ter v sprejemanju svojega telesa takšnega, kot je. Kathy Davies (1995: 54) to rešitev imenuje *"feministična estetika videza,"* ki kljub svoji utopičnosti kaže na možnost upora lepotnim merilom.

3.2.2 LEPOTA - kot predmet družbenih razprav

Susan Bordo (v Davies, 1995: 54) meni, da so različne interpretacije ženskega telesa podlaga za raziskovanje odnosov moči med spoloma v zahodni kulturi. Žensko telo pojmuje kot neke vrste tekst, ki ga lahko beremo kot »kulturno poročilo« ali kot »poročilo o spolu«. Za lažje razumevanje, zakaj so ženske tako zaposlene s svojim videzom, je opisala nekaj družbenih razprav, ki se stekajo v sodoben fenomen lepote telesa, ki je povezan z ženskostjo.

Prva razprava se osredotoči na dualizem med telesom in razumom. V tej razpravi žensko telo postane metafora za telesni del dualizma. Podobo nevarnega in zapeljivega ženskega telesa nevarno vodijo čustva, na nasprotni strani pa je gospodovalna, moška volja, ki je prostor družbene moči, racionalnosti in samokontrole (Bordo v Davies, 1995: 54). *"Če delitev po spolu določa tako posameznika, kot družbo, kultura ne obstaja na nevtralen način glede na dvospolno sestavo družbe, temveč kot moško dominirana, androcentrična kultura, v kateri je objektivna resničnost izenačena z moško dimenzijo, čustvenost pa z žensko dimenzijo,"* (Jogan, 1990: 46). Ta moškosrediščna kultura opredeljuje družben značaj posameznika, njegovo družbeno identiteto znotraj obzorij dualističnih razdelitev lastnosti ključnih sestavin družbenega življenja, in tako je celota vedno ujeta v nasprotujoča si pola. Tako se definicije posameznikov konstantno opirajo na pare: *telo-duh, subjekt-objekt, razum-čustvo, kultura-natura, red-kaos, aktiven-pasiven, glava-srce*. V kulturi, ki je prevladovala v preteklosti in jo delno še vedno skušamo na lastni koži, se je polarno pripisovanje lastnosti spoloma stekalo v to, da so bile ženskemu spolu dodeljene tiste lastnosti, ki družbeno niso imele takšne veljave kot moške lastnosti – vse, kar je bilo dodeljeno ženskemu spolu, je definiralo ženske kot drugorazredna,

nepopolna bitja »per naturam«, katerega prava dejavnost je celostno skrbeti za »instrumentalnega vodja«. Zamejitev ženske identitete na skoncentrirano čustvenost in nedoraslost, s tem je povezana podrejenost in večja nesamostojnost, s čimer omogočajo re/produciranje moške superiornosti kot neločljive sestavine družbene strukture (glej Jogan, 1990: 46-66).

Druga razprava se osredotoči na obremenjenost s kontrolo in prevlado v visoko industrializirani zahodni družbi. Bordojeva meni, da se je z eksplozijo tehnik za vzdrževanje in izboljševanje telesa v zahodni družbi razvila "*kolektivna kulturna fantazija*", da je staranje in smrt mogoče premagati. Zamisel, da se da na telo vplivati z močjo volje (»mind over matter«), ohranja razmerja moči med spoloma. Ženskam se zdi, da lahko s kontroliranjem in obvladovanjem svojih teles in apetitov, uidejo pogubnemu krogu negotovosti in občutku, da nikoli niso dovolj dobre. Še več, s kontroliranjem in obvladovanjem svojih teles si lahko pridobijo moč nadzora nad sabo (moč samokontrole). Tako se, paradoksalno, počutijo močne in svobodne prav zaradi lepotnih norm in praks, ki jih omejujejo in zaslužujejo.

Tretja razprava pa se osredotoči na fenomen ženskosti. Žensko telo je medij, preko katerega se izražajo različne interpretacije ženskosti. "*Razprave o ženski lepoti delujejo v smeri odprave razlik med ženskami s trditvijo, da je vsako telo v redu, »če je drugačno od tistega, ki ga že imate«*," (Bordo v K. Davies, 1995: 55). Telesne značilnosti izgubljajo svoje specifične kulturne pomene. Npr. ogrlica iz koruznih zrn na 'neoporečno' beli Bo Derek daje vtis eksotičnosti, medtem ko se temnopoltim ženskam nenehno ponuja možnost ravnanja las. Ta navidezna enakost možnosti ignorira dolgo zgodovino rasističnih diskriminacij in izpostavlja razlike, ki temeljijo na etičnosti, pripadnosti določenemu družbenemu razredu in spolni usmeritvi. Izbris specifičnih kulturnih pomenov tako prikrajša lepote prakse njihovega političnega pomena, kar pa je idealno za normalizacijo pojma ženskosti v vseh svojih formah.

Bordojeva je glede možnosti, da lahko ženske premagajo sistem, nekoliko bolj pesimistična kot Chapkisova. Meni, da se preobremenjenost žensk z videzom ne more odpraviti le s sprejemanjem lastnega telesa, kakršno je. "*Ženske so ustavljene v lepotni sistem in resnično ne morejo drugače, kot da se mu prilagodijo, pa čeprav jih le-ta zatira. Spolna moč je očitno cilj in motivacija vsake ženske,*" (Bordo v Davies, 1995: 55).

Sodobna feministična znanost je uspela povezati žensko težnjo po lepoti z odnosi moči med spoloma, ni pa uspela razložiti, zakaj ženske kljub vsemu še vedno sprejemajo v družbi

prevladujoče lepotne norme in jim slepo sledijo. K. Davies (1995: 57) pravi, da je feministična teorija ženske preprosto označila za zasvojene s družbenimi normami. Rešitev vidi v ustvarjanju novih, feminističnih lepotnih norm. Po njenem mnenju takšna rešitev problema ni dovolj, saj se celo ženske, ki dobro poznajo tako feministične negacije lepotnih operacij, kot možne negativne posledice le-teh, vseeno odločajo zanje. Problem vidi v tem, da feministična teorija ne upošteva dejstva, da imajo ženske aktiven odnos do svojega telesa, da s pomočjo spreminjanja svojega videza spreminjajo tudi sebe, da ženske obravnava kot žrtve patriarhalnega kapitalizma in ne dopušča možnosti, da se za posege v lastno telo in stalno skrb za svoj videz odločajo na lastno željo.

3.2.3. ŽENSKA - agens lepotnega sistema

Sociologinja Dorothy Smith (v Davies, 1995: 60) podaja eno izmed boljših interpretacij ženskosti. Ženskost pojmuje kot »aktiven in inteligen« dosežek vsake ženske. Žensko nezadovoljstvo s svojim zunanjim videzom in z njeno udeležbo v lepotnem sistemu uvršča v patriarhalne in kapitalistične odnose moči. Meni, da ženske usmerjajo svojo energijo in aktivnosti v oblikovanje sprejemljivega izgleda, hkrati pa pasivno in zaskrbljeno čakajo da jih bodo moški ocenili kot privlačne in sprejemljive. Ženske nikakor ne upoštevajo slepo zapovedi ženskosti, ampak so vedno agensi, ki dajejo moč odnosom, le-ti pa imajo največkrat oblast nad njimi. Družba je namreč tista, ki pojasnjuje pojme ženskosti, vsekakor pa ženske niso le ujete v te razlage, temveč morajo tudi same aktivno oblikovati svojo ženskost.

V nasprotju s Smithovo se filozofinja Sandra Bartky (v Davies, 1995: 62) ukvarja z načini, kako ženske osmišljajo svoje potrebe, ki so v nasprotju z njihovimi (feminističnimi) principi. V svojih analizah izhaja iz občutka sramu, ki ga pojmuje kot izrazito žensko čustvo. Sram je tista ženska izkušnja, katera ženski daje subjektiven občutek nepopolnosti, ki sestavlja njeno predstavo o lastnem telesu, njeno percepcijo same sebe, njene odnose z drugimi in njeno zmožnost svobodnega delovanja v svetu. Glede na ta vsesplošni občutek telesne nepopolnosti ni presenetljivo, da ženske postanejo obvezane ritualom in različnim praksam izboljševanja oziroma izpopolnjevanja teles, katerih zapovedi predstavljajo najboljši približek stanja popolnosti. Kljub modno-lepotnim kompleksom in represivnim standardov ženskosti bi se ženske brez njih počutila izgubljene in zapuščene. 'Primoranost' žensk, da se spopadejo s potrebami, ki jih močno čutijo, o katerih pa se hkrati zavedajo, da so škodljive, zanje predstavljajo moralen konflikt. Zaradi teh nasprotij pa ženske lahko doživljajo "*ontološke šoke*", ki se kažejo v razhajanju med

vrednotami in prepričanji žensk in po drugi strani njihovimi praktičnimi oz. doživetimi izkušnjami o obstoju v tem svetu, oziroma med tistim, kar ženska misli, da bi morala čutiti in tistim, kar v resnici čuti (Bartky v Davies, 1995: 63).

Bartkyjeva se kritično opredeljuje do poskusov reševanja teh težavnih ontoloških nasprotovanj na diskurziven način – npr. z izpostavljanjem svobode posameznice do lastnega izražanja brez upoštevanja strukturnih omejitev ženskosti, ali z določitvijo radikalnih etičnih načel feminizma, ki bi povzročila *"nestrinjanje znotraj samega gibanja in odtujila tiste, ki v njem ne sodelujejo,"* (Bartky v Davies, 1995: 63). Nobena od teh rešitev ni primerna v smislu sprejemanja težav žensk kot moralnih akterjev in razlaganja težavnih ali bolečih dimenzij njihovih izkušenj. Namesto tega predlaga pristop, ki jemlje »vprašljivo etično situacijo« žensk kot priložnost za analizo situacije in v končni fazi kot priložnost za soočanje z lastnimi težavami. Četudi se zdi njen pristop pesimističen in neutopičen, pa vendarle ponuja program feministične analize, ki temelji na vsakdanjih moralnih izkušnjah žensk v spolno deljeni družbi.

Delo Bartkyjeve je pomembno predvsem zato, ker odkriva ambivalenten odnos žensk do lepotnega sistema v družbi. Pomaga nam določiti načine, kako subjektivni občutki žensk glede njihovih telesnih pomanjkljivosti izničijo morebitne pomisleke glede lepotnih operacij, kakor tudi sam kritičen pogled na sistem ženske lepote v splošnem. Ženske se v lepotnem sistemu vedno soočajo z dvema pozicijama. Na eni strani se zavedajo, da so zahteve lepotnih standardov nesmiselne in represivne, vendar ne morejo mimo njih, ne da bi vsaj nekatere skušale doseči. Stalna naprezanja žensk, da bi opravičile to kontradiktorno početje lahko jemljemo kot temelj za razvoj feminističnega odgovora, ki se obrača na ženske in njihove vsakdanje izkušnje in se ne opira na preprosto ponavljanje nekakšnih splošnih načel o sodelovanju žensk v lepotnem sistemu. Ženske so se znašle v situaciji, ko je draga obleka ali lepotna operacija trenutno najboljša rešitev njihovega položaja v družbi, pa čeprav le začasna. V bistvu se odločajo glede na čas in situacijo v kateri živijo. Uspešno soočanje z lepotnimi standardi družbe pa, v tem času, morda za žensko predstavlja tudi način za doseg moči.

3.3. JE ŽENSKA ŽRTEV MODE?

Mnoge feministke smatrajo, da je moda množična zarota proti mobilnosti, udobju in zdravi samopodobi ženske. Elisabeth Fox Genovese (1987: 17) pravi, da je resnica mnogo bolj

kompleksna. Moda je poudarila posebno govorico ženskosti in s tem je prispevala k potrjevanju spolnih vlog. Moden videz je ženskam v mnogočem škodoval, vendar je pomenil tudi napredek. Stil 19. stoletja je namreč bogatim ženskam iz višjih slojev dajal videz brezdelja. Njihovo popolno brezdelje je bilo znak močevega socialnega statusa. Delo je bilo zaničevano, v skladu s tem so bile ženske tudi oblečene. Njihova krila so se širila z vse več sloji spodnjih kril, kar je ženskam popolnoma preprečevalo kakršnokoli aktivnost. Od žensk se je predvsem pričakovala prefinjenost in spokojnost.

E. Fox Genovese (1987: 18) pravi, da je ocenjevanje učinkov mode na ženske polno nasprotij. V 19. stoletju so feministične kritičarke tedanjih modnih smernic poudarjale fizično in psihološko izčrpavajoče in omejevalne aspekte tedanjega stila oblačenja žensk. Še posebej pa so kritizirale tedaj obvezen kos ženske oprave-steznik, za katerega so že tedaj vedeli, da onemogoča prosto dihanje, da povzroča deformacijo notranjih organov in onemogoča kakršnokoli delo. Moda ženske omejuje v mnogih pogledih, saj so tako njen večinski producent, kot konzument. Moda je izoblikovala lastno materialno kulturo, ki je ne glede na status v družbi pritegnila vse ženske. V 19. stoletju se je začela uveljavljati tudi industrijska izdelava oblek. S konfekcijo je moda postala dostopna vse večjemu številu žensk. Hkrati pa so se slabile tudi družbene vezi in začel se je proces osvobajanja mladih žensk iz vezi, ki so določale ustaljene obrazce vedenja.

Z razvojem kapitalistične proizvodnje je moda postala medij za samoizražanje posameznika. Kupna moč je postala pomembno merilo uspeha in pomena posameznika. Z odpravo formalne in z zakonom določene družbene hierarhije so se odprla vrata talentu, iniciativi in delu. Oblikovale so se možnosti za osebni napredek, o katerih predhodne generacije niso niti sanjale. E. Fox Genovese (1987: 19) pravi, da bi v takšnih družbenih razmerah morala moda postajati vse bolj individualistična in manj obvezujoča, oziroma bi se mogla preoblikovati v individualne stile posameznikov. Namesto tega pa se je spremenila v kalejdoskop različnosti, ki pa delujejo v strogo določenih mejah. Razlog za to vidi v sami funkciji obleke, ki služi za razpoznavanje ljudi med sabo. Oblačenje je namreč zunanja manifestacija notranjosti posameznika in kulturnih norm, je oblika izkazovanja ekonomske moči, družbenega statusa, generacijske in spolne pripadnosti ter še nekaterih družbenih fenomenov, ki se pojavljajo redkeje.

Današnja moda prodaja sliko ženske iz višjega razreda brez posebnih delovnih dolžnosti. Ženska tega razreda je žrtev te podobe. *"Prisiljena je namreč sprejeti zelo omejujoče vloge, ali vsaj podobe teh vlog, v interesu ohranjanja oblasti njihovega razreda kot celote. Sprejemanje mode kot govorice jaza prisili mnoge ženske,*

da pristajajo na zelo neudobno in omejujočo garderobo (ozka krila, visoke pete, široki rokavi..), ki naj bi jih preoblikovala, jim izpolnile njihove sanje in jih spremenile v brezdelne, privilegirane ženske, ki predstavljajo tisto pravo ženskost," (Fox Genovese, 1987: 25).

K determinističnemu vplivu mode so pripomogli tudi množični mediji, ki vladajo sodobni družbi. Ti prikazujejo ponarejeno in seksistično sliko realnosti. Čeprav se v družbi se vedno pojavljajo razlike v položaju med spoloma, vsaj na pravni ravni ni legalne osnove za njihov obstoj. Ženske se izobražujejo, zaposlujejo in prodirajo na tradicionalno moška področja, mediji pa še vedno poudarjajo tradicionalno razliko med uspešnim, poslovnim moškim in njegovo zapeljivo ženo. To pa kaže na globoko vcepljen seksizem, ki ga tudi sodobni družbi ni uspelo odpraviti. Od žensk se še vedno pričakuje, da so lepe, urejene, atraktivne, da so lepši spol. *"Cilj različnih mod, ki se jim ženska podreja, ni v tem, da bi jo razkrile kot avtonomnega idividua, ampak nasprotno v tem, da bi jo odrezale od njene transcendence ter jo kakor plen ponudile moškim željam: v njih ne gre za spodbujanje njenih projektov, nasprotno ovirajo jih," (Beauvoir, 2000: 352).*

3.4. EROTIKA IN MODA

Ena od mnogih funkcij, ki jih avtorji pripisujejo modi, je tudi njena erotična funkcija, ki pa se najbolj izrazito kaže na področju ženske mode. Todorović (1980:99) pravi, da so se v zgodovini določeni erotični elementi vedno vezali na različne kose obleke. Deli moške in ženske obleke so v raznih obdobjih razvoja družbe izvrševale različne funkcije, želja po tujih pogledih pa je bila vedno ena najpomembnejših. Obstajajo primeri, predvsem v tropskih in subtropskih predelih, kjer sploh ni razlike med okrasjem in obleko. Pasovi, deli krzen so tako majhni, da jih ne moremo imeti za obleko. Njihov glavni namen je predvsem zakrivanje spolnih organov inr ločevanje statusa posameznika – zakonsko stanje, položaj v hierarhiji... Erotični element je pri teh »dodatkih« zelo izrazit.

Erotična funkcija obleke se manifestira na različne načine. Ker je med ljudmi vedno obstajala želja, da bi pritegnili pozornost drugega spola, so določeni deli obleke lahko dobili novo funkcijo *"vzbujanja ljubezni"* (Todorović, 1980: 99). Tako so hlače v zahodni kulturi povečini, že od konca antike dalje, skoraj sekundarni spolni simbol moškosti in krilo simbol ženskosti. To nam dokazujejo tudi mnoge tradicije in običaji. V nekaterih predelih Tirola nevesta položi na dan poroke katerikoli del svoje obleke na hlače zaročenca, da si s tem zagotovi prevlado v hiši. V

Kettelsbutelu je bil običaj, da je vdovec obesil na okno hlače, vdova pa krilo, da bi pokazali, da so pripravljene na nov zakon. V Luksemburgu je žena obesila na okno modre hlače, če je želela, da jo obiščejo sosedi, ko je mož odšel na sejem. V takšnih primerih obleka izraža ljubezenska sporočila (Todorović, 1980: 100) .

Evolucija človeške obleke kaže na tesno povezavo med določenimi modeli oblačil in erotičnimi elementi. Umetniki in pesniki so se zanimali za obleko in ji posvečali pozornost prav tako kot sociologi, etnologi in drugi raziskovalci. Raziskovalci nakazujejo na moške hlače, posebno na ozke, oprijete hlače, ki poudarjajo določene erotične dele telesa. Tak primer so npr. hlače iz jeansa, ki jim pravimo kavbojke. V tesnih kavbojkah ženska ponuja več erotičnih (ali seksualnih-odvisno od domišljije opazovalca) podob kot v mini krilu.

Nekateri menijo, da so hlače izgubile erotični element, ko so jih ženske začele uporabljati v praktične namene. Problem bolj praktičnega oblačenja je namreč v tem, da popolnoma izgubi erotično funkcijo, ustvarjanje erotične privlačnosti je vedno končni cilj vsake mode. Prav zato se danes različni deli ženskih in moških oblačil reklamirajo tako, da še posebej poudarjajo njihovo erotično funkcijo. Vroče hlačke (hot pants), »kavbojke«, pajkice... so praktične, vendar so v prvi vrsti privlačne, ker odlično poudarjajo žensko postavo in njene obline. Prav zato pa se bodo ženske hlačam težko odrekle.

Posebno močno erotično funkcijo je dobilo tudi spodnje perilo, saj je to tisti del človekove obleke, ki je skrit in intimen. Predvsem žensko spodnje perilo je vedno pomenilo nekakšen fetiš. P. Tabori celo meni, da je »ovito v erotično avreolo« in »prežeto z erotično dramo« (Tabori v Todorović, 1980: 100). V srednjem veku in renesansi niso ženske ničesar nosile pod krilom. Hlačke so bile takrat nemoralne in nedostojne. Leta 1727 pa se je v nekem gledališču v Parizu zgodilo, da je sredi predstave padla nekakšna naprava na oder, ki je pri tem oplazila zadnjico neke plesalke. Ta se je pred celim občinstvom slekla do nagega. To je bil vzrok, da so spodnje hlačke postale obvezne v svetu baleta, vendar pa so obstajale zunaj gledališča še vedno kot nedostojne. Nosile so jih lahko le častitljive dame, vendar le za »zaščito zdravja«. V dobi francoske revolucije in kasneje pa so hlačke postale zelo moderne in priljubljene. Danes se reklamirajo skozi množično kulturo (film,..) in skozi druga propagandna sredstva, kjer erotični momenti igrajo pomembno vlogo.

Na področju mode se reflektirajo različni elementi erotike na zelo različne načine. König (po A. Todorović, 1980: 101) meni, da izvira sledenje modi iz erotike. Vendar tu ne gre za zadovoljevanje seksualnega nagona. Po njegovem mnenju moda preusmerja ta nagon od naravnega cilja in v tem vidi eno od osnovnih oblik ženske erotične privlačnosti. To se kaže z izpostavljanjem erogennih lastnosti kože ali sekundarnih spolnih znakov oziroma z odkrivanjem določenih delov telesa, kar pa se nanaša na odkrivanje ženskih rok in še posebej nog. Ženske noge so bile zakrite skoraj v vsej zgodovini razvoja oblačil. Izjema je le kitajska tradicionalna obleka, ki je preklana s strani in odkriva ženske noge od kolen navzdol. V Evropi so se (v modnih trendih) ženske noge začele odkrivati šele v 20. stoletju. Dokončna demistifikacija ženskih nog je nastopila s pojavom mini krila, ki si ga je leta 1962 »izmislila« angleška kreatorka Mary Quant. Noga zavita v svileno in kasneje v nogavico iz najlona je imela velik erotičen učinek. König (po A. Todorović, 1980: 102) meni, da sta osvoboditev ženskih nog in odkritje svilenih ter nato še najlonski nogavic bila storjena v korist erotike.

Med oblačila s posebno erotično funkcijo spada tudi dolga večerna obleka, v kateri ženska razkriva svoja ramena, hrbet in oprsje. Te obleke morajo biti drage in netrpežne, s čimer poudarjajo, da gre za slavje, se pravi za razkošje in potrato. Ponavadi so takšne obleke neudobne, saj so tako ozke ali pa tako široke in podložene, da onemogočajo hojo. "*Ženska v večerni obleki je preoblečena v žensko, v zadovoljstvo vseh moških in svojemu lastniku v ponos,*" (Beauvoir, 2000: 356). Tudi ženska obutev z visoko peto ima močan erotični učinek. Visoke pete namreč menjajo položaj telesa, zato pri hoji poveča nihanje v predelu bokov in zadnjice. Čeprav se ženske v takšnih čevljih težje premikajo in hitreje utrudijo, da si ne morejo dovoliti bogastva gibov niti raznovrstnosti gibalnega prostora, se veliko žensk še vedno odloča za takšno obutev.

Oblike erotike so se skozi stoletja zelo spreminjale. V današnjem času je vzajemna privlačnost spolov sprejeta kot naravno dejstvo in ne kot nekaj, kar bi morali obsojati. Zato se je moral spremeniti tudi sam princip delovanja mode. Tako moški kot ženske so se oblačili zato, da bi pritegnili pozornost drugih ljudi, še posebej pozornost pripadnikov nasprotnega spola. Medtem ko so imeli moški v preteklosti pri tem prednost, saj so bili tako pri izbiri svojih oblačil, kot pri zapeljevanju bolj svobodni od žensk, pa so te zdaj dobile več svobode pri tem, kot so jo kdajkoli imele. Igra med spoloma je po mnenju Todorovića (1980: 102) popolnoma izgubila svoj osnovni namen in je postala ena od kategorij estetike. Na modo so v zadnjem stoletju vplivale različne družbene spremembe, med katere spada tudi osvoboditev spolnosti. Najenostavnejši elementi erotizma so bili tisti, ki so poudarjali lepševanje telesa. Na tem področju so ženske zelo prehitele

moške. V okviru masovne kulture so se razvile tako imenovane ženske teme, ki so prevladale tako v časopisih, ki so namenjeni ženskam, kot v tistih, ki so namenjeni obema spoloma.

3.4.1. MNOŽIČNA KULTURA, EROTIKA IN MODA

Razvoje erotike skozi množično kulturo vedno spremlja določena moda. Z analizo filmov in časopisov, ki se ukvarjajo s filmsko umetnostjo in modo, lahko prikažemo evolucijo erotike in elementov mode v množični kulturi. Naloga množične kulture in reklam je, da prodajo modo skozi prizmo erotičnih elementov. Velike modne hiše, ki oglašujejo svoje kolekcije v množičnih medijih, so začele prodajati tudi serije erotiziranih proizvodov, kot so parfumi, nogavice in tako dalje. Ravno tako si pri oglaševanju oblek pomagajo s spolnostjo in zapeljevanjem. Modna industrija uporablja različne načine za lansiranje svojih novih modelov, vendar ne glede na vrsto modela, je estetski element vedno erotična lepota telesa. Modna industrija sugestivno in zapeljivo deluje na potrošnike.

Preko ženske mode, ki je prežeta z erotičnimi elementi, se zavajajo predvsem moški. Fotografija na plakatih ni namenjena, da bi ponudila lep in uporaben kos obleke ženski publiki, ampak je prvotno namenjena moškim, ki fotografijo občudujejo in začutijo njeno privlačnost. Zaradi te reakcije se ženske identificirajo z likom na sliki in izdelek kupujejo. Torej se izdelek, ki je namenjen ženskam, prodaja tako, da se ga predstavi kot mikavnega za moške in šele nato postane zanimiv tudi za ženske.

Pri oglaševanju oblačil z erotičnimi elementi gre predvsem za poudarjanje tistega, kar se v določeni družbi pojmuje kot bistvo ženskosti oziroma moškosti. Moda se v glavnem oglašuje v modnih revijah, ki so namenjene predvsem ženskam. Tudi v modni industriji se je najbolj razvila ženska moda. Povezava med modo in erotiko pa se nikakor ne kaže samo na področju oglaševanja in prodajanja oblačil, kajti že sama oblačila razkrivajo določen odnos do spolnosti v družbi, glede na to, kako se oprijemajo telesa in kaj razkrivajo oziroma kaj pokrivajo na telesu. V tem smislu moška oblačila ne dopuščajo posebnih variacij, saj so se pri njih oblikovale neke vrste uniforme, ki so čim bolj funkcionalne in natančno določajo njihov status, medtem, ko so se ženska oblačila v zadnjem stoletju dotikala ženskih teles na skoraj osupljivo množične načine.

ZAKLJUČEK

Že v samem izhodišču svoje diplomske naloge sem se soočila z obsežnostjo pojma moda, ki predstavlja družbeno-kulturni fenomen, ki si v moderni in postmoderni družbi na eni strani utira svojo lastno, od drugih družbenih fenomenov relativno neodvisno pot, na drugi strani pa je z družbo še vedno močno povezana. Govorimo torej lahko o relativni neodvisnosti mode od družbe, ne pa popolni.

Moda in z njo obleka se namreč skozi zgodovino vseskozi povezuje z družbenimi spremembami. Vsekakor je oblačenje človekova potreba, ki v sodobni globalizirani in vizualizirani družbi opravlja različne **funkcije**. V zgodovini **obleka** najprej igra zaščitno funkcijo, s pojavom razslojene družbe pa dobi poleg uporabne tudi simbolno funkcijo. Postane pokazatelj statusa in ekonomske moči posameznika. Pojem, ki je sicer ožji od oblačenja samega, a je z njim neločljivo povezan, je **moda**. Moda ni prisotna samo na področju oblačenja, ampak se odraža tudi v arhitekturi, umetnosti, glasbi, filmu, ... Gre za izražanje idej, za okus določenega časa, ki je skupen večini ljudi v določenem obdobju. Moda se je v preteklosti povezovala le z višjimi sloji družbe, danes pa je postala širši družbeni fenomen, ki zanima in posega v vse družbene sloje. Družba se namreč zadnjih petdeset let pospešeno giblje proti multikulturni družbi. Takšen trend je še posebej izrazit in viden na področju mode in oblačenja. Moda je namreč kulturni fenomen, povezan s simboli, ki predstavljajo del idej, norm, tradicij in vrednot določene družbe. Tako kot celotna družba tudi moda in oblačenje postajata vse bolj osebni, povezani z željami in okusom posameznika.

Človekova predstavljenost, njegov nastop in prvi vtis so v današnji družbi pomembni dejavniki za njegov uspeh v življenju. Eden izmed razlogov za to je, da v današnjih kulturah ni več časa za globlje spoznavanje ljudi, zato sta telo in obleka na njem postala del osebne identitete. Drugi razlog pa je potrošniška družba, ki vsiljuje podobe lepega, privlačnega telesa, ki so v tesni povezavi s hedonističnim uživanjem prostega časa, pri tem pa se zelo poudarja pomen izgleda/zunanje podobe človeka-njegove lepote.

Kulturne preference, ki določajo, kaj je primeren zunanji videz, niso enaka za oba spola. Z regulacijo videza si družba želi zagotoviti razpoznavnost spolov. Na ta način olajša komunikacije med ljudmi, ohranja obstoječe odnose tako med sloj in tudi med spoloma. Družba zato oblikuje spolno določene stereotipe, ki jih morajo posamezniki upoštevati. Preko teh stereotipov se

oblikuje t.i. družbeni spol (gender), katerega osnova je biološki spol (sex), vendar zajema tudi »ženskost« in »moškost«, ki pa sta družbeno definirana atributa.

Pomemben del spolne identitete vsakega posameznika je tudi odnos do lastnega telesa. Ker pa telo nima nekega notranjega pomena, je dojemanje človeškega telesa v veliki meri odvisno od vpliva različni družb in kultur, kar pa se je v zgodovini neprestano spreminjalo. V antiki so razmišljali o odnosu med dušo, umom in telesom, v prvih stoletjih krščanstva so ločevali med svetim Kristusovim telesom in grešno mesenostjo človeka, renesansa je slavila lepoto telesa in razvila idejo o zasebnem in osebnem telesu itd. vse do današnje družbe. Z razvojem množičnih medijev je družba postavila telo na ogled, lepoto telesa so občudovali v antični Grčiji in v renesansi, potrošniška družba pa je občudovanje telesa privedla do skrajnosti.

Razvil se je tudi poseben odnos do ženskega telesa. Ženske so glavna tarča kozmetične in modne industrije, ki jim ponujata načine in sredstva za izboljševanje in vzdrževanje pravega videza, hkrati pa je idealno žensko telo uporabljeno v reklamah za te iste izdelke. To žensko prisili v preverjanje lastnega videza, s primerjanjem z idealom se v njej sproži želja o spreminjanju lastnega telesa. Ženske vedno iščejo napake pri svojem telesu. Iz te obsedenosti izvirajo tudi tipično ženske bolezni, kot so anoreksija, debelost, strah pred javnim nastopanjem, frigidnost in depresije. Ženske so namreč ponotranjile norme ženske manjvrednosti, da jim tudi atraktiven fizični izgled ne pomaga pri dvigu samozavesti. Lepa ženska se nikoli ne otrese strahu, da jo drugi cenijo le zaradi njenega telesa, strah jo je tudi, da bo svojo lepoto nekoč izgubila.

Sociologi menijo, da je potrebno zanimanje žensk za lasten videz potrebno pojasnjevati v kontekstu njihove *emancipacije*. Ženske so se začele pojavljati v javni sferi, začele so se zaposlovati in so se tudi finančno osamosvojile. Stalna kontrola nad svojim lastnim telesom jim predstavlja način obvladovanja negotovosti v tem javnem svetu. Ženske so se sicer delno osvobodile norm patriarhalne družbe, vendar so jih zamenjale za norme potrošniške družbe, ki pa so včasih še bolj represivne. K. Davies (1995: 57) pravi, da je feministična teorija ženske preprosto označila za zasvojene s družbenimi normami in rešitev vidi v ustvarjanju novih, feminističnih lepotnih norm. Takšna rešitev problema ni ustezna, saj dojemanje žensk kot žrtev lepotnega sistema ne upošteva dejstva, da imajo ženske aktiven odnos do svojega telesa, da s pomočjo spreminjanja svojega videza spreminjajo tudi sebe in na ta način same oblikujejo svojo ženskost.

V preteklosti so se z obleko izražali tudi hierarhični odnosi med spoloma. Depriviligiran položaj žensk, ki se je kazal v prepovedi šolanja in dedovanja, v odrekanju volilne pravice, v popolni finančni odvisnosti od moških, se je le še potrjeval na simbolni ravni preko oblek. Danes so ženska in moškimi sicer zagotovljene enake pravice, obleka pa ima še vedno simbolne pomene, le-te pa s pridom izkorišča modna industrija in množični mediji, ki vladajo sodobni družbi. Ženskam ponujajo idealizirane podobe ženskosti, s katerimi ustvarjajo željo po tem, da bi si ji čim bolj približale.

Ker je bil torej položaj žensk v preteklosti povsem odvisen od moških, je bila njena osnovna naloga, da ugaja drugim moškim in da je lepša od drugih žensk. Položaj žensk se je v sodobni družbi sicer nekoliko spremenil, ni pa se spremenil način mišljenja. Od žensk se še vedno pričakuje, da so lepe, urejene, atraktivne, da so lepši spol. Kljub temu da se ženske zavedajo, da je lepotni sistem, ki obstaja v družbi, za njih represiven, vendar mu vseeno sledijo, saj so socializirane v ta način mišljenja, ženske pričakujejo, da lahko z obvladovanjem svojega telesa in dragimi oblekami posežejo po moči, ki si jo lastijo moški. Sledenje žensk lepotnemu sistemu je lahko tudi način za obvladovanje prostora, ki mu vladajo moški. Po drugi strani pa so ženske za večno ujete v stalno preverjanje samih sebe in v dvom o tem, ali jih drugi cenijo zaradi njih samih ali pa zaradi njihovega videza.

Na koncu naj omenim, da sem v diplomski nalogi nakazala le nekaj možnih odgovorov na vprašanje, zakaj ženske še vedno pristajajo na lepotni sistem, ki ga določa družba. Seveda pa se zavedam, da je odgovorov na to vprašanje še veliko več, verjetno toliko, kolikor je žensk na svetu.

LITERATURA

- Beauvoir, Simone de (2000): *Drugi spol*. Ljubljana: DELTA.
- Bernard, Malcolm (1996): *Fashion as communication*. London and New York: Routledge.
- Bornstein, Kate (1999): *Spolni izobčenci: O moških, ženskah in nas ostalih*. Ljubljana: ŠKUC.
- Bornstein, Kate (1994): *Gender Outlaw on Men, Women and the Rest of Us*. New York and London: Routledge.
- Coward, Rosalind (1989): *Ženska želja*. Ljubljana: KRT 60.
- Čanković, Spaso (1986): *Govor odječe*. Zagreb: Radničko i narodno sveučilište "Moša Pijade".
- Čanković, Spaso (1987): *Ljudi govore o modi*. Gornji Slaveči: Samozaložba.
- Davies, Kathy (1995): *Reshaping the Female Body. The Dilemma of Cosmetic Surgery*. New York and London: Routledge.
- Debeljak, A., Stankovič, P., Tomc, G., Velikonja, M. (2002): *Cooltura: uvod v kulturne študije*. Ljubljana: Študentska založba.
- Dorfles, Gillo (1979): *Moda*. Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo.
- Drobež, Lidija (1984): *Spol kot biološka in družbena kategorija v povezavi z biološkimi determinantami človekovega vedenja*: diplomska naloga. Ljubljana: FSPN.
- Glaser, Hugo (1959): *Skrivnosti človeškega telesa*. Ljubljana: Časopisno-založniško podjetje »Ljudska pravica« Cankarjeva Založba.

- Hertz, Leah (1994): *Amazonke poslovnega sveta*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, urad za žensko politiko.
- Horn, J. Marilyn (1981): *The second skin*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Jalušič, Vlasta (1992): *Dokler se ne vmešajo ženske..., Ženske, revolucija in ostalo*. Ljubljana: KRT.
- Jelinek, Žuži (1971): *Čar mode*. Zagreb: Prosvjeta.
- Jogan, M., Fischer, J., Končar, P., Košak, M., Rener, T., Boh, K., Milošević, V. (1986): *Ženske in diskriminacija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Jogan, Maca (1990): *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Južnič, Stane (1987): *Antropologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Južnič, Stane (1998): *Človekovo telo med naravo in kulturo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Knjižna zbirka teorija in praksa.
- Klinar, Peter (1979): *Poglavja iz razredne in slojevske strukture družbe*. Ljubljana: Univerzum.
- Laver, James (1992): *Costume and Fashion. A concise History*. London: Thames and Hudson Ltd..
- Law, J.M. (1995): *Religious Reflections on the Human Body*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Morris, Desmond (1970): *Goli majmun*. Zagreb. Matica Hrvatska.

- Matkovič, Gabi (1995): *Človeško telo kot predmet designa*: diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- O' Hara, Georgina (1994): Enciklopedija mode. Ljubljana: DZS.
- Papić, Žarana in Sklevicky, Lydia (1983): *Antropologija žene*. Beograd: Prosvjeta.
- Sam, Anej (2000): *Oblačenje*. Ljubljana: Ekološko-kulturno društvo Jasa.
- Shilling, Chris (1993): *The Body and Social Theory*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications.
- Synnot, Anthony (1993): *The Body social: Symbolism, Self and Society*. New York and London: Routledge.
- Širca, Saša (2001): *Oblačenje, identiteta in družbene spremembe-primer fenomena jeansa*: diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Štular, Suzana (1996): *Družbena konstrukcija spolne identitete*: diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Todorović, Aleksandar (1980): *Sociologija Mode*. Niš: Gradina.
- Wollstonecraft, Mary (1993): *Zagovor pravic ženske ter kritične opazke o političnih in moralnih vprašanjih*. Ljubljana: KRT.

ČLANKI IN DRUGI VIRI

- Calefato, Patrizia (1997): *"Fashion and Wordliness: Language and Imagery of the Clothed Body"*. Fashion Theory: The Journal of Dress, Body and Culture, št. 1, 1997, Str.: 69-90.

- Featherstone, Mike (1991): "*The Body in Consumer Consumer*". V: *The Body. Social Process and Cultural Theory*. Mike Featherstone, Mike Hepworth, Bryan S. Turner (ur.). London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publication. Str.: 170-196.
- Fox Genovese, Elisabeth (1987): "*The Empress's New Clothes: The Politics of Fashion*". V: *Socialist Review*, št. 17. Str.: 7-30.
- Južnič, Stane (1995): "*Človeško telo*". V: *Teorija in praksa*, let. 32, št. 11-12. Str.: 930-937.
- Rutar, Dušan (1993): "*Hendikep kot simptom*". V: *Časopis za kritiko znanosti*, vol. XXI, št. 156-157. Str.: 121-132.
- Sam, Anej (1995): "*Obleka- kaznen božja*". V: *Dnevnik*, A 15. 2., str. 18, B 16. 2., str. 16, C 17. 2., str. 18, D 18. 2., str. 12.
- Simmel, Georg (1998): "*Moda*". V: *Časopis za kritiko znanosti*, let.26, št. 189. Str.: 241-249.
- Steele, Valerie (1997). "*Anti-fashion: The 19970's Fashion Theory*": *The Journal of dress & Culture*, št. 3. Str. 279-295.
- Štular, Suzana (1998): "*Družbena konstrukcija spolne identitete*". V: *Teorija in praksa*, let 35, št. 3, Str. 441-454.
- Verša, Dorotea (1992). "*Televizijska podoba spolov*". V: *Teorija in praksa*, let. 29, št. 9-10. Str. 1003-1010.
- Todorović, Aleksandar (1982): "*Sociologija slobodnog vremena i moda*". V: *Dijalog*, št. 3-4. Str. 181-198.
- Turner, Bryan S. (1991): "*Recent development in the Theory of the Body*". V: *The Body. Social Process and Cultural Theory*. Mike Featherstone, Mike Hepworth, Bryan S. Turner (ur.). London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publication. Str.: 1-35.

KAZALO

UVOD.....	1
1. POMEN IN RAZUMEVANJE SPOLA.....	4
1.1. SPOLNA IDENTITETA TER DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA NJENO OBLIKOVANJE.....	6
1.2. ČLOVEŠKO TELO SKOZI ZGODOVINO.....	9
1.2.1. STAROGRŠKO POJMOVANJE TELESA-telo kot užitek ali ječa.....	10
1.2.2. RIMLJANI.....	11
1.2.3. KRŠČANSTVO.....	12
1.2.4. RENESANSA.....	13
1.2.5. DESCARTES DO MODERNE-telo kot stroj.....	13
1.2.6. MODERNO DOJEMANJE TELESA.....	14
2. OBLAČENJE IN MODA.....	16
2.1. TEORIJE O ZAČETKIH OBLAČENJA.....	16
2.2. OPREDELITEV MODE IN NJENE FUNKCIJE.....	19
2.3. RAZVOJ OBLAČIL SKOZI ZGODOVINO.....	22
2.3.1. KAKO SE JE ZAČELO?.....	22
2.3.2. GRKI IN RIMLJANI.....	24
2.3.3. ZGODNJA EVROPA.....	26
2.3.4. RENESANSA IN 16. STOLETJE.....	28
2.3.5. 17. STOLETJE.....	29
2.3.6. 18. STOLETJE.....	30
2.3.7. OD 1800 DO 1850.....	31
2.3.8. OD 1850 DO 1900.....	32
2.3.9. OD 1900 DO 2. SVETOVNE VOJNE.....	33
2.3.10. OBDOBJE INDIVIDUALIZMA.....	34
2.4. POJAV MODE.....	36
2.5. MODA KOT DEL KULTURE.....	41
2.6. MODA KOT DRUŽBENO DEJSTVO.....	42
2.7. MODA, STATUSNI SIMBOL TER DRUŽBENE VLOGE.....	43

3. SPOLNA DOLOČENOST FENOMENA MODE.....	46
3.1. OBLEKA SPOROČA SPOLNO PRIPADNOST.....	46
3.2. SPECIFIČEN ODNOS ŽENSK DO SVOJEGA TELESA.....	48
3.2.1. LEPOTA - kot sredstvo zatiranja.....	53
3.2.2. LEPOTA - kot predmet družbenih razprav.....	56
3.2.3. ŽENSKA - agens lepotnega sistema.....	57
3.3. JE ŽENSKA ŽRTEV MODE ?.....	57
3.4. EROTIKA IN MODA.....	59
3.4.1. MNOŽIČNA KULTURA, EROTIKA IN MODA.....	62
ZAKLJUČEK.....	63
LITERATURA.....	66

ZAHVALA

Iskrena hvala mentorju dr. Mitji Velikonji za nasvete in strokovno pomoč pri izdelavi diplomske naloge, staršem za skrb, zaupanje, razumevanje in spodbudo vsa leta mojega študija, Emilu za podporo ter veliko mero potrpežljivosti, lektorju Bogdanu Osolinu, ki si je vzel čas za moje takšne in drugačne jezikovne in pravopisne napake ter prijateljem, ki že vedo zakaj....

Lili

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

RUS LJILJANA

OBLAČENJE, MODA IN SPOLNA DOLOČENOST
FENOMENA MODE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2002

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

RUS LJILJANA

Mentor: doc. dr. Mitja Velikonja

**OBLAČENJE, MODA IN SPOLNA DOLOČENOST
FENOMENA MODE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2002